

Çevre Sosyolojisinin Ortaya Çıkışı ve Çevre-Toplum İlişkilerinin Tarihsel Evrimi

GİRİŞ

İnsan çevre ilişkileri açısından bakıldığında doğa, insan müdahalesi olmadan, kendi haline bırakıldığında kendi dengesini kolaylıkla kurabilirken; endüstri devrimi ile birlikte büyük bir hız kazanan doğa üzerinde insanların müdahalesi arttıkça, doğanın kendini yenileme süreci bozulmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan doğanın tepkisi, yeryüzünde insan ve toplum sağlığını da olumsuz yönde etkileyen süreçlerin hızlanmasına yol açmıştır.

DİKKAT : Başta fosil yakıt kullanımı olmak üzere, insanoğlunun toplumsal ve ekonomik faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkan çevre sorunları, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanlığı ilgilendiren ve bunun ötesinde, insanlığı tehdit eden en önemli sorunlardan birisi durumuna gelmiştir. Bu bağlamda, 1970'lerden sonra çevre sorunlarının büyük bir ivme kazanmasıyla birlikte, sosyolojinin bir alt dalı olarak "çevre sosyolojisi" adıyla, yeni bir sosyal bilim disiplini ortaya çıkmıştır. Çevre sosyolojisi çevre-toplum, ilişkilerini çok boyutlu olarak ve fakat sosyolojik bir bakış açısıyla inceleme amacındadır.

Çevre toplum ilişkilerinin tarihsel arka planına bakıldığında, üç genel tarihsel aşamadan söz edilebilir. Bunlar, avcı toplayıcı toplumlar, tarımcı toplumlar ve endüstriyel toplumlardır.

Teorik yaklaşımlara kısaca değinilecek olursa, Yeni Ekolojik Paradigma ve Toplumsal Kurgusal Perspektiften söz edilebilir. Bununla birlikte, çevre sorunlarının toplumsal sorunlar olarak kabul edilmesinde ve çevre sosyolojisinin, sosyolojinin bir alt dalı olarak meşruiyet kazanmasında en etkili olan teorik yaklaşımlardan birisi, toplumsal kurgusalci yaklaşımdır. Bu yaklaşıma daha yakından bakmak gerekirse; bu yaklaşıma göre, her toplum ya da toplum içindeki her toplumsal grup, kendi içsel yapısına göre bir toplumsal ilişkiler yumağı ve bunu anlamlandıran bir kurgulama (*construction*) oluşturur. Dolayısıyla her toplum, kendini tanımlayan, kendine özgü ve başka toplumlara benzemeyen ve sadece kendisine benzeyen (*unique*) bir toplumsal kurgu oluşturur. Bu anlamıyla toplum içindeki farklı toplumsal grup ya da katmanların da kendilerine özgü birer toplumsal ilişki biçimleri vardır.

ÇEVRE SOSYOLOJİSİNİN GENEL ÇERÇEVESİ

Çevre sorunlarının ortaya çıkışı ve yoğunluk kazanması açısından, XIX. yüzyılın ikinci yarısında, batı toplumlarında sanayileşmenin yoğunlaşması, önemli bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Bu dönemde, kömürün sanayide enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlamasıyla ortaya çıkan hava, su ve toprak kirliliği, asit yağmurları gibi çevresel sorunlar, ilk fark edilen çevresel sorunlardandır.

Çevre Sosyolojisinin Ortaya Çıkışı

Çevresel sorunların yoğunlaşması ve toplumsal yaşantıyı derinden etkilemeye başlaması, hiç kuşkusuz, büyük ölçüde endüstri devriminin ortaya çıkışı ile yakından ilgili olmakla birlikte; XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren endüstrileşmenin hızla yaygınlaşması ve özellikle kömürün endüstride enerji kaynağı olarak, kullanılmaya başlanması insan kaynaklı çevre sorunlarının bir ölçüde temelini oluşturur.

Bu süreçte, endüstrileşmesinin hızlanması ve yaygınlaşması ile birlikte, kömürün endüstride enerji kaynağı olarak kullanılması süreci de yaygınlaşmış ve bunun sonucunda ilk olarak fark edilen çevre sorunları asit yağmurları, hava, su ve toprak kirliliği olmuştur.

Çevre sorunlarının toplumsal bağlamının olduğu ilk kez, Amerikalı sosyolog Duncan tarafından 1950'li yıllarda dile getirilmiştir. Ancak, çevre sosyolojisinin, sosyolojinin bir alt disiplini olarak ortaya çıkmasında asıl kırılma noktası 1970'li yıllar olmuştur.

Çevre sosyolojisinin ortaya çıkışı açısından 1970'li yılların başı bir kırılma noktası olarak kabul edilebilir. Bunda etkili olan birçok faktör sayılabilir. Bu yıllarda çevresel sorunların ciddiyeti, küresel düzeyde kabul edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda münhasıran çevre sorunlarını tartışmak amacıyla ilk kez, Birleşmiş Milletler teşkilatının düzenlediği bir uluslar arası konferans toplanmıştır. 5 Haziran 1971'de İsveç'in Stockholm kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı, çevre sorunlarının küresel düzeyde kabul edilmeye ve tartışılmaya başlanması anlamında önemlidir. Bundan dolayı, 5 Haziran, Dünya Çevre Günü olarak kutlanmaktadır.

Çevre sosyolojisinin ortaya çıkışı ve gelişimi ve yaygınlaşmasında çok önemli bir yere sahip olan Amerikalı sosyologlar Riley Dunlap ve William Catton'ın çabalarına ve katkılarına özellikle değinmek gerekmektedir.

Bu bağlamda, açıklıkla ifade etmek gerekir ki çevre sosyolojisi, sosyolojinin meşru bir alt disiplini.

Çevre Sosyolojisinin Konusu

Çevre sosyolojisi, çevre-toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceler. Bu inceleme sürecinde, bir yandan çevresel olayların toplumsal etkileri incelenirken, diğer yandan toplumsal eylemlerin çevresel boyutu ya da toplumsal eylemlerin doğal çevre üzerine olan etkileri incelenir.

Toplumsal çevre, doğal çevre içinde yapılanmıştır; doğal çevrenin olmadığı bir toplumsal çevre düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla, doğal çevrede olup biten her şey toplumsal çevreyi etkilediği ve belirlediği gibi, toplumsal çevrede olup biten toplumsal eylemler de doğal çevreyi etkiler. Dolayısıyla çevresel olaylar, sonuçları itibarıyla toplumsaldır. Sonuç olarak modern endüstri çağında, endüstrileşme süreci bağlamında, tüm çevresel olaylar hem nedenleri itibarıyla, hem de sonuçları itibarıyla toplumsaldır ve bu yüzden sosyolojinin konusudur.

Çevrecilik, bir toplumsal ideoloji ve eylem biçimi olmanın ötesinde, çevre sosyolojisinin temel inceleme alanlarından birisini oluşturmaktadır. Çevresel eylem, çevresel eğilimler ve çevresel değerler, çevreciliğin göstergeleri olarak kabul edilirler ve çevre sosyolojisinin temel ilgi alanlarını oluştururlar.

İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

İnsan çevre ilişkilerine tarihsel boyutta bakıldığında üç temel aşamadan söz etmek olasıdır. Bu aşamalar, avcıtoplayıcı toplumlar, tarımcı toplumlar ve endüstriyel toplumlardır.

İnsan ve çevre arasındaki karşılıklı ilişki, evrensel bir olgudur ve bu ilişkinin oluşması sürecinde insan, doğal çevresi ile karşılıklı etkileşim halindedir. Her toplum, kendi gerçekliğini veya doğa ile olan ilişki biçimini yaratır ve her toplum kendi çevreci düşüncesini yaratır. Bu bağlamda, insan ve çevre arasındaki ilişkilerin tarihsel evrimi açıklanırken Thomas Khun'un (1970) paradigmatik modelinden ve Gerhard Lenski'nin (1966) tarihsel modelinden söz etmek gerekmektedir.

İnsan ve çevre arasındaki ilişkiler, toplumsal paradigmlar yoluyla açıklanabilir. Bundan dolayı, Thomas Khun'un (1970) paradigmatik modeli, insan-çevre ilişkilerini açıklayan bir açıklama modeli olabilir. Khun'a göre, bilimsel sistemlerdeki ve toplumsal sistemlerdeki değişimler, devrimsel değişimlerdir. Her bilimsel sistem, toplumsal sistemde olduğu gibi, genel kabul görmüş bir dünya görüşüne sahiptir. Bu dünya görüşü, toplumun egemen kurumsal yapısı tarafından desteklendiği için egemen dünya görüşü olarak adlandırılır.

Thomas Khun'un paradigmatik modeline göre her toplum, genel bir egemen dünya görüşü yaratır ve bununla bağlantılı olarak bir egemen bilim paradigması yaratır. Egemen toplumsal paradigma, toplumu ve toplumsal ilişkileri açıklarken; egemen bilim paradigması, bilimin genel ilkelerini bilimsel anlayışın nasıl olması gerektiğini açıklar. Khun'un modeline göre, egemen toplumsal ve bilimsel paradigmlar, bilimsel anlayış ve toplumun temel kurumsal yapısında hiçbir değişime olmadığını kabul ederler.

Khun, egemen toplumsal ve bilimsel paradigmların bilimsel işleyişi ve toplumsal işleyişi açıklayamadığı durumlarda devrimci, alternatif bir paradigmanın ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Bu noktada yeni devrimci paradigmlar egemen paradigma ile rekabete ve yarışa girerler ve bunun sonucunda yeni alternatif paradigmlar egemen paradigmanın yerine geçerler. Bu bilimsel değişme modeli, Khun'un paradigmatik modeli olarak adlandırılır ve bilgi sosyolojisinde de bir açıklama modelidir.

Gerhard Lenski (1966) toplumların toplumsal evrimini incelemiş ve beş evreden söz etmiştir. Bu evreler, avcı-toplayıcı toplumlar, basit bahçeci toplumlar, gelişmiş bahçeci toplumlar, tarımcı toplumlar ve endüstriyel toplumlardır.

Gerhard E. Lenski'nin toplumlar sınıflaması genel ve tarihseldir. O, güç ilişkilerini, iktidarın yapısını ve her toplumun kurumsal organizasyonel yapısını incelemiştir. Lenski, toplumlar için genel geçer kurallar ortaya koymuş ve tarif ettiği genellemelerin işleyiş mekanizmalarına ilişkin örnekler vermiştir. Lenski sonuç olarak, "güç" ve "ayrıcılığı" güç ilişkilerini, iktidarı ve iş bölümünü açıklayan temel kavramlar olduğunu ifade etmiştir.

Lenski, her toplumun egemen toplumsal yapıyı meşrulaştırıcı kendine özgü güç ilişkileri ve egemen paradigma yarattığını belirtmiştir. Dolayısıyla her toplum, bir egemen toplumsal paradigma yaratır. Egemen toplumsal paradigma, toplumsal yaşama ilişkin genel kurallar ortaya koyarken; egemen bilimsel paradigma bilimselliğin genel kurallarını ortaya koyar.

Charles L. Harper (1996), Lenski'nin kullandığı sınıflandırmadan farklı bir sınıflandırma kullanmıştır. Harper, Lenski'nin üç grupta bahçeci-tarımcı topluluklar sınıflamasını tarımcı toplumlar adıyla tek bir kategoriye indirgemıştır. Harper'in genel toplumlar sınıflaması, üç gruptan oluşur: Avcı-toplayıcı toplumlar, tarımcı toplumlar ve endüstriyel toplumlar. Harper, her toplum tipinin doğa ile olan ilişkilerini ve bu ilişkileri açıklayan ve meşrulaştıran egemen paradigmları tanımlamıştır. Harper

her toplum tipinin doğa ile kendine özgü bir ilişki biçimi yarattığını ve toplumun egemen paradigmasının bu ilişki biçimini meşrulaştırdığını ifade eder.

Harper'a göre "çevre kavramsallaştırması (çevre algısı), insanların dünyaya ve gerçekliğe ilişkin paylaştığı kültürel inanç sistemlerinin bütünü olan kültürel dünya görüşünün bir parçasıdır. Çevre kavramsallaştırması, insanların paylaştığı paradigmaların da bir parçasıdır. Bir toplumsal paradigma, dünyanın nasıl işlediğine ilişkin, toplumdaki insanlar tarafından zımnî olarak paylaşılan bir düşünce modelidir". Toplumsal paradigmlar, toplumun kurumsal yapısını ve değerler sistemini etkilerler. Her toplum, birbirleriyle mücadele halinde olan paradigmalara sahiptir, fakat bunlardan sadece birisi egemen paradigmadır. Bunun ötesinde Egemen Toplumsal Paradigma (ETP), toplumdaki tek paradigma olmak zorunda değildir, ETP toplumsal sistemin elitleri tarafından desteklenir ve elitlerin kullanımına uygun, etkili bir dünya görüşü ortaya koyar.

Lenski (1966) ve Harper'in (1996) ifade ettiği gibi her toplum kendine özgü güç yapısı, iş bölümü, artı değer yapısı ve çevre ilişkileri yaratır. Tarihsel olarak her toplum doğal çevre ile kendine özgü bir ilişki türü yaratmıştır. Bu bölümde, her toplum, tipinin doğal çevre ile olan ilişkileri tarihsel bir içerikte sunulmuştur.

Avcı-Toplayıcı Toplamlar

Avcı-toplayıcı toplumlar, günümüzden yaklaşık 40.000 yıl kadar önce ortaya çıkmış, en erken toplum biçimidir. Avcı-toplayıcı toplumlar, yenilebilir yabancı bitkileri toplayarak ve yakın çevrelerindeki hayvanları avlayıp yiyerek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Saklanabilecek ve ekonomik değere sahip yiyecek biriktirmemişlerdir. "Onların yaşamı (doğayı tanımanın) uzmanlaşmış bilgisinin kültürel olarak birikimine bağlıydı". Uzmanlık bilgisi, yakın çevrede varolan yiyecek bulma olasılığını ve toprak, su, hava ve bitkiler hakkında gerekli bilgileri kapsamıştır.

Avcı-toplayıcı toplumların organizasyonel yapıları çok karmaşık değildir. Onların gündelik yaşantısı, basit bir iş bölümüne; statü rol sistemleri yaş ve cinsiyet temeline dayanmaktadır. Topluluk üyeleri arasındaki ilişkiler doğrudan ve enformeldi. Bununla birlikte eşitsizlik ya hiç yok ya da çok sınırlı idi, çünkü bir artı değer birikimi dolayısıyla sömürü söz konusu değildir.

Avcı-toplayıcı toplumlarda, doğal çevre ile karşılıklı bağımlılık ilişkisi söz konusuydu. Avcı-toplayıcı toplumlarda, toplum üyeleri bir yandan doğa ile karşılıklı ve eşitlik temeline dayalı bir ilişkiye sahip iken diğer yandan toplumun diğer üyeleri ile olan ilişkileri de karşılıklılık ve eşitlik temeline dayanıyordu. Bu, doğaya bağımlı olma, avcı-toplayıcı toplumların Egemen Toplumsal Paradigma'sının temelini oluşturmuştur.

Onlar, kendilerini doğanın bir parçası olarak düşünmüşlerdir. "Onların doğa kavramsallaştırması, kutsal ruhlar tarafından yönetilen vahşi doğa, balta girmemiş ormanlar ve otlaklardan oluşan yaşayan bir doğadır".

Ancak insanın doğa ile olan bu karşılıklı dostluğu çok uzun sürmemiş, toprağın işlenmeye başlaması ile birlikte, "karşılıklı dostluk" da zayıflamaya başlamıştır.

Tarımcı Toplamlar

İnsanoğlu, bitkileri besin kaynağı olarak yetiştirmeyi ve hayvanları evcilleştirmeyi yaklaşık 10.000 yıl kadar önce öğrenmiştir. Tarımcı toplumların ileri aşamasında, sulama, gübreleme ve insan emeğinin organizasyonu, tarımsal üretimi büyük ölçüde arttırmıştır. Evcilleştirilmiş hayvanların çektiği metal pulluk gibi, zamanına göre ileri tarımsal teknolojiler, tarımsal üretimin hızla artmasına ve toplumsal yapı ve organizasyonun kökten bir şekilde değişmesine yol açacak değişikliklerin çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur.

İş bölümü, toplumsal yaşantıda daha önemli bir hale gelmiş ve köylülük, temel üretim gücü olarak ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, zanaatkarlık, tarımsal araç-gerecin üreticileri ve yönetici sınıf, üretim ve artı değer organizasyonunu gerçekleştiren sınıflar olarak ortaya çıkmışlardır. Buna karşın, tarımcı toplumda nüfusun %90'dan fazlasını üretici köylüler oluştururken %10'dan azını yönetici ve bağdaşık zümre oluşturuyordu.

Sulama, gübreleme ve toprağın işlenmesi gibi tarımsal etkinlikler, doğal çevrenin yapısını ve insanın çevre ile olan ilişkisini değiştirmiştir. Ormanlar ve otlaklar tarım arazilerine dönüştürülmüştür. Bunun ötesinde, sulama ve gübreleme, toprağın yapısını değiştirmiştir. İnsanoğlunun, toprağın ve bitki örtüsünün yapısını değiştirmeye başlaması, doğayı egemenliği altına almaya başlamasını sembolize etmektedir.

Tarımcı toplumların ortaya çıkmasıyla birlikte, doğanın insan tarafından sömürülmesine koşut olarak, insanın insan tarafından sömürülmesi süreci de başlamıştır.

* * *Tarımcı toplumlar ile avcı-toplayıcı toplumlar arasındaki temel farklardan biri, doğal çevrenin sömürülmesi noktasında ortaya çıkar.*

Tarımcı toplumlar ile avcı-toplayıcı toplumlar arasındaki temel farklar da bu noktada, yani toplumsal eşitsizlik ve doğal çevrenin ve doğal işleyişin yönlendirilmesi ve sömürülmesi noktasında ortaya çıkar.

Feodalizmin söz konusu olduğu tarımcı toplumlarda, yönetici sınıflar (Lordlar ve toprak aristokrasisi) köylülerin ürettiği artı değeri toplar ve yönetirlerdi.

Doğal çevrenin kullanımı açısından, doğal işleyişin yönlendirilmesi, doğal kaynakların kullanımı ve doğanın tarımsal üretim için aşırı kullanımı, tarımcı toplumların temel ayırıcı özellikleridir. Bu dönemde ayrıca, kentte yaşayanların sayısı da artmıştır. Avcı-toplayıcı toplumların, doğa ile bütünlük içindeki yaşamları, tarımcı toplumlarda kentte yaşayanlar ile karşılaştırıldığında, kentte yaşayanlar, kendi kültürel ve doğal köklerinden koparılmış, köksüz yığınlar gibidirler.

Çevresel kaynakların aşırı kullanımı ve sömürülmesi, sonuç olarak, uzun vadede tarımsal üretimi düşürürken, köylülüğün sosyo-ekonomik sömürüsü ve köylü ayaklanmaları ile sonuçlanmıştır. Buna ilişkin Harper (1996:4), aşağıdaki örneği verir. Orta Amerika'daki Aşağı Maya toplumu, tarım alanları açmak için ormanları yok etmiş, ormanların yok olması erozyona, erozyon da tarım alanlarının yok olmasına yol açmıştır. Tarım alanlarının yok olması ise açlık ve Aşağı Maya Uygarlığı'nın Tamamiyle yok olması ile sonuçlanmıştır.

Tarımcı toplumların Egemen Toplumsal Paradigma'sı (ETP) doğanın kontrolü, yönlendirilmesi ve sömürüsüne dayanıyordu. Tarımcı toplumun ETP'si insanın doğa üzerindeki egemenliğini ve sömürüsünü meşrulaştırmıştır. "Eğer avcı-toplayıcı toplumların doğa kavramsallaştırması vahşi doğa içinde bir yaşam ise, tarımcılar da halen doğal sistem içinde bir bahçede yaşarlar. Fakat bu bahçe yaygın olarak temizlenmiş, sürülmüş, tohumlanmış, sulanmış, madenleri işlenmiş ve insani amaçlar için tüketilmiş bir bahçedir"

Endüstriyel Toplumlar

Endüstrileşme, üç yüz yıl kadar önce Batı Avrupa'da ortaya çıkmış olan bir olgudur. Endüstrileşme, İngiltere'de tekstil endüstrisinin keşfedilmesi gibi, bazı anahtar buluşlara dayanır. Buhar makinesinin keşfi, elektrik enerjisi, hidroelektrik enerji ve petrolün enerji kaynağı olarak kullanımının da endüstrileşmeye önemli katkıları olmuştur.

Yeni üretim teknolojilerinin icadı ve üretim artışı sonucu ortaya çıkan artı ürünün biriktirilmesi ve organizasyonunu sağlamak, daha merkezi, hiyerarşik ve karmaşık örgütlenmelerin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Üretimin merkezileşmesi ve yeniden organizasyonu, insanların günlük yaşantılarını kökten değiştirmiştir. İnsanlar, endüstri merkezlerinde toplanmaya başlamışlar ve ilk kez, insanların çoğunluğu kentlerde yaşamaya başlamıştır.

Üretimin organizasyonu ve artı değer dağıtımı, yeni bir bürokratik organizasyonun ortaya çıkmasını gerektirmiştir: Ulus-devlet. Ulus-devlet, endüstriyel toplumun, en büyük, en etkili, en karmaşık ve en baskıcı organizasyonudur.

**** Endüstriyel toplumun, insan çevre ilişkisindeki yaşamsal değişimin temelini oluşturan ucuz fosil yakıtların endüstriyel üretimde kullanılması, daha fazla ve yaygın kirliliğe, su ve hava kirliliği, asit yağmurları ve küresel ısınma gibi daha büyük çevresel felaketlere yol açmıştır.**

Çevresel olarak endüstrileşme, doğal kaynakların tüketilmesi (sömürülmesi) temeline dayanır. Endüstriyel toplumun insan-çevre ilişkisindeki yaşamsal değişimin temelini, ucuz fosil yakıtların endüstriyel üretimde kullanılması oluşturur. Fosil yakıt kullanımı, doğal kaynakların daha yaygın ve yoğun olarak sömürülmesine, daha fazla ve yaygın kirliliğe ve daha büyük çevresel felaketlere yol açmıştır. Fosil yakıt kullanımının bazı önemli sonuçları arasında su ve hava kirliliği, asit yağmurları ve küresel ısınma sayılabilir.

Harper, endüstriyel toplumun Egemen Toplumsal Paradigması'nı şöyle tanımlamıştır: "...eğer tarımcı toplumun çevre kavramsallaştırması insan tarafından üretilmiş ve belirlenmiş bir bahçe ise, endüstriyel toplumun çevre kavramsallaştırması bunun kökten bir biçimde yaygınlaştırılmış halidir"

Endüstriyel toplumda çevre-toplum ilişkilerinin düşünsel ve felsefi temelleri incelendiğinde; endüstrileşmenin doğal kaynakları sınırsızca kullanımı düşüncesi ve doğal kaynakların insan refahı için sınırsızca kullanılabileceği varsayımının temelleri Batı Avrupa'da ortaya çıkmış olan Aydınlanma Düşüncesi ve Pozitivizme dayanmaktadır.

Bu bağlamda endüstriyel toplumun Egemen Toplumsal Paradigması'nın beş temel özelliği şu şekilde ifade edilebilir.

1. Doğanın kendisi açısından değerinin küçümsenmesi varsayımı: Doğal çevre, mal üretimi için kaynak oluşturduğu anlamda değerlidir; insan, endüstriyel üretim için çevreyi egemenliği altına alır; ekonomik büyüme, çevrenin korunmasından daha önemlidir.

2. Sadece yakın çevrede bulunanlara değer atfedilmesi: İnsanın dışındaki diğer canlı türleri insan ihtiyaçları için sömürülebilir, insanlar sadece kendilerini yaşamın merkezine koyarak kendileri dışındaki diğer insanlara daha az özen gösterirler. Bugünün kuşaklarına, geleceğin kuşaklarından daha fazla özen gösterilir.

3. Zenginliğin çoklaştırılmasının önemli olduğu ve bunun için gerekli olan risklerin alınabileceği yolundaki varsayım: Bilim ve ileri teknoloji yararlıdır, endüstrileşmenin ortaya çıkardığı riskleri bertaraf edici düzenlemeleri yapmak ve gerekli önlemleri almak yerine, bu düzenlemelerin ve önlemlerin serbest pazar ekonomisi ilişkileri içinde alınması beklenmelidir. Çünkü, çevresel ve toplumsal riskler, çoğu zaman, bireylerden kaynaklanır.

4. Büyümenin fiziksel (gerçek) sınırları olmadığına ilişkin varsayım: Ekonomik, teknolojik ve bilimsel olarak büyümenin sınırları yoktur. Kaynak yetersizliği ve nüfus artışı gibi sorunlar, insanın teknolojik buluş yeteneği sayesinde aşılabılır.

5. Modern toplum, modern kültür ve modern politikanın genel olarak iyi olduğuna ilişkin varsayım: İnsanlar tarafından doğaya ciddi bir zarar verilmez. Rekabet ortamının ve demokrasinin birçok toplumsal ve çevresel sorunu çözeceğine inanılır. Ayrıca, büyük ölçekli organizasyonların hiyerarşilerin ve uzmanlık bilgisinin önemine vurgu yapılarak bu yapıların düzenleyici olduğuna inanılır. Mülkiyet ve üretim araçlarının kontrolünün yaygınlaştırılmasına, karmaşık ve hızlı bir yaşam biçimine vurgu yapılır (Harper, 1996:47).

Görülebileceği gibi, endüstriyel toplumda yaygın olarak kabul görmüş varsayımlara göre doğanın, insan mutluluğu ve refahı için sınırsızca kullanımı ve sömürülmesi bir gereklilik ve veri olarak kabul edilir.

ÇEVRECİLİN TARİHSEL ARKA PLANI VE GÜNÜMÜZDE ALDIĞI GÖRÜNÜM (GENEL DEĞERLENDİRİLME)

Çevre-toplum ilişkileri, genel tarihsel bir perspektiften değerlendirildiğinde, doğal çevrenin insanoğlu tarafından sömürülmesinin endüstriyel toplumda en üst düzeye çıktığı söylenebilir. Avcı-toplayıcı toplumlarda, insan-çevre ilişkileri, doğrudan bir ilişkidir. İnsanoğlu doğal çevrenin bir parçasıdır. İnsan ile insan arasında ve insan ile doğa arasında sömürüye dayalı bir ilişki değil, karşılıklılık ilkesine dayalı bir ilişki vardır. Avcı-toplayıcı toplumlarda, insanlar arasındaki ve insan ile çevre arasındaki karşılıklı ve eşitlikçi ilişki avcı-toplumların ETP'si tarafından meşrulaştırılmıştır. İnsanlar arasında ve insan ile çevre arasında ilk sömürü ilişkisi, tarımcı toplumlar zamanında kurulmuştur.

Yaygın ve yoğun tarımsal üretim, doğal şartların değişmesini, toprak ve suyun yapısının değişmesini ve ormanların tarım alanlarına dönüştürülmesini gerekli kılmıştır. Bununla birlikte, tarımsal artı ürün, eşit ve adaletli bir biçimde dağıtılmamıştır. Toprak aristokrasisi, artı ürünü toplamış ve doğal güzelliklerden yararlanmış; köylüler ise yoksulluk, sefalet ve pislik içinde yaşamıştır. Tarımcı toplumların ideolojik ahlaksal ve toplumsal olarak en egemen kurumu olan din kurumu, tarımsal üretimin artmasını ve doğal çevrenin kontrolünü özendirmiştir.

Son olarak doğa ve toplum arasındaki ilişki, endüstriyel toplumda tamamen kopma noktasına gelmiştir. Doğal çevrenin kontrolü ve doğal kaynakların sömürülmesi, endüstriyel üretim için temel gereklilikler olarak kabul edilmiştir. Burjuvazi tarafından toplanan endüstriyel üretimden kaynaklanan artı değer, müthiş biçimde artmıştır. Endüstriyel toplumda, insanın insan tarafından sömürülmesi ve doğanın insan tarafından sömürülmesi, en üst düzeye ulaşmıştır. Endüstriyel toplumun ETP'si ve bilim, eğitim, ahlak ve politika gibi temel toplumsal kurumları doğanın ve doğal kaynakların sömürülmesini destekleyen, özendirilen ve meşrulaştıran birer yapı ve içeriğe bürünmüştür.

Bunun yanında Beck (1992), Eder (1996), Giddens (1990, 1991) ve Inglehart (1995b) gibi bazı düşünürler, endüstriyel toplumdaki bu yeni aşamayı geç modernizm ya da postmodernizm olarak adlandırmışlardır. Postmodernizm çağının çevresel temeli "doğaya dönüş olgusu" olarak özetlenebilir ve bu görüş, doğa merkezli dünya görüşü olarak adlandırılabilir.

Postmodernizm, insan ile doğal çevre arasında bir sömürü ilişkisi yerine, bütüncül ve saygıya dayalı bir ilişki önerir. Postmodern düşünce, postmodern şartların gerçek bir çevreci düşünce ile birlikte modernite düşüncesine gerçek bir alternatif oluşturabileceğini öne sürer.

SONUÇ

Bu ünite, çevre sosyolojisinin ortaya çıkışı ve çevre-toplum ilişkilerinin tarihsel süreci ele alınmıştır. Bu ünite, çevre sosyolojisi hakkında genel bir bilgi vermek, niçin çevre sosyolojisi diye bir sosyoloji dalı olduğunu anlamaya çalışmak amaçlanmıştır. Ancak bunun ötesinde bu ünite yapılmak istenilen, günümüz toplumunun en önemli sorunlarından olan çevre sorunlarının, toplumsal bağlamının genel çerçevesini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, çevre sosyolojisinin ortaya çıkışı açısından önemli bir kırılma noktası olan 1970'li yıllara dikkat çekmek gerekir. Bu yıllar, çevre sorunlarının yoğunlaşmasının yanında, bu sorunların toplum tarafından daha yaygın olarak farkına varılması ve son olarak ciddi boyutta bir çevre hareketinin ortaya çıkması açısından dikkat çekicidir. Çevre-toplum ilişkilerinin tarihsel evrimi açısından, avcı-toplayıcı toplumlar ve tarımcı toplumları zikretmek gerekir. Ancak, çevre-toplum ilişkileri açısından asıl belirtilmesi gereken aşama, endüstriyel toplumdur. Endüstriyel toplumda, toplumun doğal çevre üzerindeki belirleyici, manipülatif ve sömürücü etkisi, en üst seviyeye çıkmış; hatta bu etkiler geri çevrilemez ve telafi edilemez noktaya ulaşmıştır. Bu bağlamda toplum, doğal çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin farkına varmaya ve etkileri telafi etmenin yollarını aramaya ve doğal çevre ile

bozulan ilişkilerini yeniden kurmaya girişmiştir. “Doğaya geri dönüş” hareketi olarak adlandırılan bu hareket, aynı zamanda post-modern koşullar ya da post-modern dönem olarak da adlandırılır.

= NOTLAR =

- ** En öz anlamıyla ifade etmek gerekirse, toplumsal çevre ve toplumsal ilişkilerin incelenmesi amacıyla sosyoloji ve toplumsal çevre ile doğal çevre arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla da çevre sosyolojisi ortaya çıkmıştır denilebilir.
- ** Tarihsel süreçte, çevre sorunlarının dikkat çekici bir hal alması ve fark edilmeye başlanması aslen XIX. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan bir gerçekliktir. Bu anlamda, çevre sorunlarının ortaya çıkışı, büyük ölçüde endüstri devrimi ve özellikle de kömürün sanayide enerji kaynağı olarak kullanılması ile yakından ilgilidir.
- ** Endüstrileşme ile birlikte çevresel sorunların artması, etkilerinin yaygınlaşması süreci giderek hızlanmış ve çevresel sorunlara çözüm önerileri oluşturulma girişimleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak, endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkan ve yaygınlaşan çevresel sorunların toplumsal boyutları olduğu ve bundan dolayı bu sorunların aslında aynı zamanda toplumsal sorunlar olduğu toplumsal bağlamda ve toplumsal boyutuyla anlaşılması gereği uzun süre kabul görmemiştir.
- ** Çevre sosyolojisinin, sosyolojinin bir alt disiplini olarak ortaya çıkmasında genellikle 1970’li yıllar bir başlangıç noktası olarak kabul edilir. Bu anlamda Amerikalı sosyologlar Riley Dunlap ve William Catton çevre sosyolojisinin kurucuları olarak kabul edilirler.
- ** Çevre sosyolojisi, en genel anlamda, toplumsal çevre ile doğal çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceler.
- ** Çevrecilik, çevresel duyarlılığı ve (doğal) çevre için çevreden yana eylemde bulunmayı içerir.
- ** Çevre-toplum ilişkilerinin tarihsel arka planına bakıldığında üç tarihsel aşamadan söz edilebilir. Bunlar, avcı-toplayıcı toplumlar, tarımcı toplumlar ve endüstriyel toplumlardır.
- ** Çevreci düşünce, çevre hakkındaki değer yargılarını, çevreci eylemi, çevresel hareketleri ve çevre politikalarını da içeren geniş kapsamlı bir anlam içeriğine sahiptir (Harper, 1996; Tuna, 1998).
- ** Paradigma, toplumsal yaşamda özellikle bilim alanında genel kabul görmüş varsayımlar, teoriler, eğilimler, kurallar bütünü; en genel anlamda, genel kabul görmüş düşünme biçimidir.
- ** Avcı-toplayıcı toplumların doğal çevre ile olan ilişkileri karşılıklılık ilkesine dayanır. Buna göre doğal çevre-toplum arasında hegemonik bir ilişki değil, karşılıklı eşitlik ilişkisi vardır. Avcı- toplayıcı toplumlarda, insanlar doğal çevrelerinde hazır halde buldukları besinleri tüketerek yaşamlarını sürdürürler.
- ** Tarımcı toplumlar, tarım devrimi ve tarımsal üretimin ortaya çıktığı; toplum ile doğal çevre arasındaki karşılıklılık temeline dayalı ilişkinin ortadan kalkmaya başladığı; dolayısıyla toplumun, doğal çevre üzerinde müdahalede bulunarak, doğal çevre üzerinde hegemonik bir ilişki kurmaya başladığı tarihsel ve toplumsal aşamayı ifade eder.
- ** XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa’da ortaya çıkmış olan endüstrileşme, büyük ölçüde, kömürün endüstriyel üretim sürecinde enerji kaynağı olarak kullanılmasına bağlıdır.
- ** Kömür başta olmak üzere, fosil yakıtların endüstriyel üretim sürecinde enerji kaynağı olarak kullanılması ile çevre sorunları arasında çok yakın bir ilişki vardır.
- ** Fosil yakıtlar, organik maddelerin toprak altında çok süreler hava ile temas etmeden kalarak, fosilleşmesi sonucu oluşurlar. En bilinen biçimleri kömür, petrol ve doğal gazdır.
- ** Fosil yakıtların, endüstriyel üretimde enerji kaynağı olarak kullanılması sonucunda ortaya çıkan katı, sıvı ve gaz atıklar toprakta, havada ve suda ortaya çıkan kirliliğin en temel nedenini oluşturmaktadır.
- ** Tarihsel bakış açısı, doğanın insan tarafından sömürülmesi ile insanın insan tarafından sömürülmesi arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir; doğanın daha yüksek oranda sömürülmesi, insanların da daha yüksek oranda sömürülmesi ile yakından ilgilidir. Bunun ötesinde, doğanın manipüle edilmesi ve sömürülmesinin endüstriyel toplumda en üst düzeye ulaştığı açıktır.

SORULAR

1. Toplumsal kaynaklı çevre sorunları kaçınıcı yüzyılda ortaya çıkmıştır?

- a. X.
- b. XVIII.
- c. XIX.
- d. XX.
- e. XXI.

2. Aşağıdakilerden hangisi, ortaya çıkan ilk çevre sorunlarından biri değildir?

- a. Ozon tabakasındaki incelme
- b. Hava kirliliği
- c. Su kirliliği
- d. Toprak kirliliği
- e. Yer altı sularının kirlenmesi

3. Çevre sosyolojisinin temel ilgi alanı, aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Toplumsal davranışın incelenmesi
- b. Çevresel ilişkilerin incelenmesi
- c. Çevre kirliliğinin incelenmesi
- d. Çevre-toplum ilişkilerinin incelenmesi
- e. Küresel iklim değişikliğinin incelenmesi

4. Aşağıdakilerden hangisi fosil yakıtlardan biridir?

- a. Güneş enerjisi
- b. Hidrolik enerji
- c. Doğal gaz
- d. Elektrik enerjisi
- e. Hidrojen

5. Endüstrileşme sürecinin ilk aşamasında kullanılan enerji kaynağı aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Hidrolik enerji
- b. Petrol
- c. Doğal gaz
- d. Kömür
- e. Elektrik

6. Aşağıdakilerden hangisi, avcı-toplayıcı toplumların özelliklerinden biri değildir?

- a. Karşılıklılık ilkesi
- b. Ekonomik üretim
- c. Sömürünün olmaması
- d. Bitki köklerinin toplanması
- e. Balık avlamak

7. Aşağıdakilerden hangisi tarımcı toplumların temel özelliklerinden biridir?

- a. Vahşi hayvanların avlanması
- b. Doğada var olan meyvelerin toplanması
- c. Doğal çevre ile karşılıklı eşitlik
- d. Doğal çevre üzerinde hegemonik ilişkinin olmaması
- e. Toprağın işlenerek ürün elde edilmesi

8. Aşağıdakilerden hangisi, endüstriyel toplumdaki temel çevresel özelliklerden birisi değildir?

- a. Hava, toprak ve su kirliliği
- b. Çevresel risk
- c. Doğayla karşılıklılık temeline dayalı bir ilişki
- d. Doğal kaynakların sömürülmesi
- e. Küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma

9. Çevre sorunlarının sosyolojinin konusu olmasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Endüstriyel atıklarının çevreyi kirlenmesi
- b. Hava, su ve toprak kirliliği doğal çevre için risk oluşturması
- c. Deniz kirliliğinin balık stoklarının varlığını tehlikeye sokması
- d. Toplumsal süreçlerin, çevresel süreçleri etkilemesi ve bu süreçlerden etkilenmesi
- e. Çevresel süreçlerin ekonomik kalkınmayı etkilemesi

10. Çevre sosyolojisinin kurucuları olarak kabul edilen düşünürler aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- a. Karl Marx ve Max Weber
- b. William Catton ve Riley Dunlap
- c. Herbert Spencer ve Levi Strauss
- d. Thomas Khun ve Charles Harper
- e. Auguste Comte ve Emile Durkheim

ÇERNOBİL'DEN SESLER

Çernobil Nükleer Santrali'ndeki kazada Hiroşima'ya atılan bombanın 350 katı kadar toplam 450 çeşit radyonüklid havaya karıştı. Bu öyle bir kazaydı ki, uzaktan kumandalı makineler çalışmadı. Yüksek radyasyon elektronik devrelerini bozmuştu. En güvenilir robotlar! insanlardı. Kazadan sonra Çernobil'in çevresinde çalışan binlerce insan sonradan, kan kusarak, etleri lime lime dökülerek ve acı içinde kıvrana kıvrana can verdiler. Bu insanlar, barışçıl atomun da öldürebileceğini, insanın fizik kanunları karşısında çaresiz olduğunu yaşamları pahasına öğrendiler. Koruyucu giysileri vardı ancak dışarıda sıcaklık 30 derece olduğundan o giysilerle çalışmıyorlardı. O kadar çok radyasyon almışlardı ki, hastanelerde kendilerine ayrılan özel bölümlerde yanlarında bulunan her cisim gerçek bir radyoaktif yan ürüne dönüşüyordu.

"Herşeyden çok sevdiğim insan, onu kendim doğurmuş olsam daha fazla sevemeyeceğim insan, gözlerimin önünde bir canavara dönüşerek öldü. Lenf bezlerini aldıkları için dolaşımı bozulmuştu, burnu bir yana kaydı, üç misli büyüdü. Gözleri iki yana bakmaya başladı, içlerinde farklı bir ışık vardı. Daha önce görmediğim ifadeleri görüyordum. Artık burada değildi sanki, yine de gözlerinde bakan birileri vardı. Sonra bir gözü tamamen kapandı. Tek korktuğum şey kendi halini görmesiydi. Sonra benden el işaretleriyle aynayı istemeye başladı. Unutmuş gibi yapar, mutfağa kaçardım. İki gün boyunca onu atlatmayı başardım. Üçüncü gün not defterine "Aynayı getir" yazıp sonuna üç ünlem işareti koydu. Fısıldamayı bile başaramadığı için kalemle anlaşıyorduk... Sonunda en küçük aynayı getirdim. Kendine baktı ardından kafasını yatağa vurmaya başladı. Onu avutmaya çalıştım...Sıradan bir kanser değildi bu Çernobil kanseriydi. Doktorların dediğine göre, tümörler vücudunda metastaz yapmış kısa sürede ölmüş. Oysa yavaş yavaş vücudu boyunca, yukarıya yüzüne doğru ilerlemiş. Yüzünde siyah bir şey oluştu. Çenesi kayboldu, dili dışarı çıktı. Damarları dışarı çıktı, kanamaya başladılar. Boynundan, yanaklarından, kulaklarından, her yerinden... Soğuk su getirip onu ıslak bezlerle sarardım ama hiçbir faydası olmazdı..." (Valentina Timofeyevna Panaseviç, Çernobil müdahale ekibindeki bir inşaat işçisinin karısı).

Olaydan sonra Çernobil reaktörünün çevresinde yaşayanlar ilginç olaylara tanıklık ettiler. Tavukların ibikleri siyahtı, kırmızı değil. Süt ise hiç ekşimiyordu, kuruyup beyaz bir pudraya dönüşüyordu radyasyon yüzünden. Her yer radyasyon ünitesi gibi kokuyordu. İyodin kokusu bu. Görevliler evlerin, binaların çatılarını yıkadılar önce. Bütün tarlalar, bahçeler, ormanlar, çalılar ve altındaki toprak, belli bir derinlikte kesilip bir halı gibi düzülüp kaldırılarak derin vadilere gömdüler. Bir hafta sonra gelip aynı kesip düzme işlemini tekrarlıyorlardı. Toprağı, toprağa gömüyorlardı. Talimatlar gereği bu işlemden önce yerin üç-dört metre altında satih suyu olamaması gerekiyordu. Tabanı, çeperleri polietilen filmle kaplanması gerekiyordu. Bunlar talimatta yazanlardı, uygulama elbette ki farklı oldu.

Çevredeki insanlar ne olduğunu anlamıyorlardı. "Ne oldu çocuklar, dünyanın sonu mu geldi?" diyorlardı. Hayvanları dışarı çıkarıp vurdular. Bunu yapmakla görevlendirilen biri "Atlar, onları vurmak için dışarı çıkarttığımızda ağlamaya başladılar" diye anlatıyor. Radyasyon alan insanlardaki ilk belirti, koku alma duyularını yitirmeleri oldu. Bitkindiler, öğrenciler dersin ortasında sıra üzerine yığılır ve bilinçlerini kaybederlerdi. Herkes mutsuz ve asık suratlıydı. Anneler günlük giydikleri giysileri her gün neden yıkamak zorunda olduklarını anlamamışlardı. Onlar için kir; mürekkep, çamur veya yağ lekesiydi, kısa ömürlü izotoplar değil. Bahçelerinde yetişen güzelim yiyecekleri, domatesleri, salatalıkları neden iki yıl boyunca yiyemeyeceklerini de anlamamışlardı. İnsanlar bazı şeylerini radyasyon ölçtürmek için getirirlerdi. Ama her şey limitlerin o kadar üstündeydi ki sonradan vazgeçtiler.

"... Nükleer Fizik Enstitüsü'yle, gönderdiğimiz toprak örneklerini test etsinler diye anlaşmıştık. Çim, siyah toprak örnekleri alıp Minsk'e gittiler. Analizler yaptılar. Ardından bana telefon ettiler: "Lütfen toprak numunelerini almak için bir araba gönderin." "fiaka mı yapıyorsunuz? Minsk'e 400 km uzaktayız." Ahize elimden düşecekti. "Toprağı buraya geri mi getireceğiz?" Yanıtları şöyle oldu: "Hayır şaka yapmıyoruz. Aslında bu numunelerin özel kaplar içinde beton ve metalden yapılmış yeraltı kapları içine gömülmesi gerekir. Ama Belarus'un dört bir yanından numune yağıyor ve bir ay içinde bütün atık depomuz doldu." Duyuyor musunuz? Aynı toprağı ekip biçiyorduk. Et ve süt planlarını yerine getirmemiz gerekiyordu. Buğdaydan votka yaptık. Elmalar, armutlar, vişneler meyve suyu olmaya gitti. Çocuklarımız o toprağın üzerinde oynadı..." (Vladimir Mateyeviç Ivanov, Slavgorad Parti Komitesi eski genel sekreteri). Çocuklardaki ve yetişkinlerdeki tiroit aktivite düzeyi olması gerekenin bazen yüz bazen iki yüz katıydı. Annelerin sütleri radyoaktif, yüksek düzeyde sezyum vardı. Bebeklerine süt değil, ölüm verdiklerinin farkında değildiler. Yiyecekler yiyecek değil, her biri en az 40 kürinin üzerinde radyoaktif yan üründü. Çernobil felaketinin üzerinden 25 yıl geçti ama çocuklar acısını halen çekiyorlar. Günümüzde bile, binlerce çocuk hâlâ sakat veya hastalıklı doğuyor ya da sonradan üzerlerinde biriken radyasyonun kurbanı oluyorlar. Hastanelerde tedavi gören on binlerce çocuk, geçen her gün bir başka arkadaşlarının radyasyona yenik düştüklerini öğreniyorlar. Onlar için bir gün daha yaşamak büyük bir mutluluk. Bazıları ise radyasyonun izi olan kanserin bedenlerini kemirdiği acıya dayanamayıp ölümü bir kurtuluş olarak görüyorlar.

1. C 2. A 3. D 4. C 5. D 6. B 7. E 8. C 9. D 10. B

ÇEVRE SOSYOLOJİSİ – ÜNİTE 2

Çevreciliğin Teorik Temelleri

GİRİŞ: ÇEVRECİLİĞİN TANIMI

Çevrecilik aynı zamanda modern endüstriyel toplumun egemen toplumsal paradigmasına karşı alternatif bir paradigma olarak ortaya çıkmıştır. Çevrecilik hem bir eylem, hem de bir ideoloji olarak değerlendirilir: “ bir ideoloji olarak çevrecilik insanın doğa ile olan ilişkilerini değiştirme olasılığını kapsayan bir inanç sistemidir” (Harper, 1996:293). Çevrecilik bir paradigma olarak çevre ve toplum hakkında tümünden farklı bir düşünüşü ifade eder. Endüstriyel toplumda çevrecilik ise doğal çevrenin toplum tarafından korunmasını, doğal çevre içinde fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı ve esenlikli bir yaşantıyı anlamlandırır. Modern çevrecilik ise doğal çevre ile bütüncül bir yaşam biçiminin ifadesidir.

Tarihsel olarak çevrecilik bir toplumsal hareket ve politik ideoloji olarak insan merkezlilikten doğa merkezliliğe doğru bir evrilmeyi ifade eder. İnsan merkezli çevrecilik (anhtropocentrism) çevrenin ve çevreciliğin sonuç olarak insan mutluluğu ve refahı için önemli olduğu düşüncesini kabul eder; doğa merkezli çevrecilik (ecocentrism) ise doğanın, insan varlığı ve refahından bağımsız olarak kendi başına var olma hakkı olduğunu kabul eder. “Doğal kaynakların korunması”, “insan refahının ekolojisi”, “korumacılık”, “hayvan özgürlüğü” ve “doğa merkezilik” temel çevreci akımlardandır.

İnsan refahının ekolojisi hareketi, insan için daha temiz ve hoşlanılabilir bir çevreyi yaratma çabasının ifadesidir. Doğal kaynakların korunması hareketi de sürdürülebilir fayda ve kalkınmanın en çoklaştırılmasını ve daha temiz bir çevreyi ifade eder. Bundan dolayı söz konusu iki çevreci hareket de insan merkezlidir. Korumacı hareket insan refahı için doğal çevrenin korunmasını hedefler. Bu üç akıma göre, doğal çevre sadece insan refahı için araçsal bir öneme sahiptir.

DİKKAT: İki temel çevreci hareketten söz edilebilir; insan merkezlilik (anhtropocentrism) ve doğa merkezlilik (ecocentrism). İnsan merkezli çevrecilik anlayışı insan doğa ilişkilerinde insanı ve insanın çıkarlarını merkeze alan bir çevrecilik anlayışıdır. Buna karşın doğa merkezli çevrecilik anlayışına göre ise doğaya ve doğal süreçlere, insan çıkarlarına göre daha fazla önem ve öncelik verilir; doğa ile olan ilişkilerde doğa ve doğal süreçler merkeze alınır.

Hayvan özgürlüğü hareketi ve doğa merkezilik hareketi insan merkezli çevreci hareketler değildirler. Hayvan özgürlüğü hareketi, hayvanların, yaşam hakları açısından insanlarla eşit değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bunu ötesinde doğa merkezilik, insanlar ile tüm insan olmayanların eşit değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Doğa merkezilik doğal çevrenin korunmasının sadece insanın refahı ve mutluluğu için değil tüm insan olmayanların da varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olduğunu savunur. Doğa merkezilik doğal çevrenin, tüm insanlar ve insan olmayanlar için birlikte ve bütünsel yaşam alanı oluşturduğunu ifade eder.

Doğa merkezilik anlamıyla çevrecilik, “derin ekoloji” olarak da adlandırılır. “Derin ekoloji” terimi ilk kez Norveçli felsefeci **Arne Naess** (1991) tarafından kullanılmıştır. Derin ekoloji bakış açısı, doğa merkezilik gibi doğa ile bütüncül bir yaşam biçimini savunur. Derin ekoloji akımı “gölge” çevrecilik akımlarını insan merkezli oldukları için eleştirir. Gölge çevreci hareketler, endüstriyel toplumun, doğal çevrenin sömürülmesi temeline dayalı varsayımlarına karşı eleştirel olmayan bir çevrecilik konumunu tercih ederler. Bu hareketler çevreciliği sadece bir dış görüntü objesi olarak taşıyarak, gerçekte ETP’nin dolaylı bir meşrulaştırmasını sağlamak amacındadırlar. Gölge çevreci hareketler doğal kaynakların azalmasına ve kirliliğe karşıdır. Bu hareketlerin temel amacı, gelişmiş ülkelerdeki insanlar için daha iyi bir yaşam ve refah koşullarının yaratılmasını sağlamak başka bir deyişle var olan statükonun sürdürülmesini sağlamaktır.

İNSANI ÜSTÜN GÖREN DÜNYA GÖRÜŞÜ VE YENİ EKOLOJİK PARADİGMA

Dunlap ve Catton (1994) Batı Kültürünün Egemen Toplumsal Paradigmasına karşı çevreci bir eleştiri formüle etmişlerdir. Catton Overshoot “Yanlış Hedef” (1982) olarak çevrilebilecek olan kitabında, endüstriyel toplumun Egemen Toplumsal Paradigmasının tanımlandığı tarihsel ve teorik çerçeveyi çizmiştir. Buna göre, batılı endüstri toplumları doğal çevrenin kontrol altına alınması, yönlendirilmesi ve doğal kaynakların sömürülmesi temeline dayalı bir tüketim kültürü yaratmışlardır.

Catton “insan refahı”na ulaşma hedefinin birçok nedenden dolayı yaygın olarak gerçekleşmemiş olmasından ve birçok istenmeyen sonuçları ve yan etkileri de içinde barındırıyor olmasından dolayı tartışmalı bir içeriğe sahip olduğunu belirlemiştir.

DİKKAT: Overshoot “Yanlış Hedef,” batı endüstri toplumu, endüstrileşme ve modernleşme ile toplumsal refahı hedeflemiş olmasına rağmen, endüstrileşme ve modernleşme sürecinde ortaya çıkan hava, su ve toprak kirlenmesi ve diğer çevresel sorunlar insanoğlunun varoluşunu çok ciddi bir risk ve tehdit altında bırakmıştır. Başka bir deyimle modernleşme varması gereken, insan refahı hedefini aşarak, insanlığın varoluşunu tümünden tehdit eden bir noktaya ulaşmıştır. Buna yanlış hedef denir.

Catton Batı toplumlarında ortaya çıkmış olan endüstrileşmenin, insan refahını hedeflemiş olmasına rağmen, bunun yerine doğal çevreyi “vurduğunu” belirterek, bu olguyu; “Yanlış Hedef” (Overshoot) olarak adlandırmıştır.

Catton ve Dunlap insan merkezli Egemen Batılı Dünya görüşünü endüstriyel toplumun Egemen Toplumsal Paradigması olarak tanımlamışlardır. Böylelikle onlar endüstriyel toplumun Egemen Toplumsal Paradigmasına bir alternatif paradigma geliştirmişler ve bunu Yeni Ekolojik Paradigma olarak adlandırmışlardır.

Catton ve Dunlap'ın formüle ettikleri Yeni Ekolojik Paradigma kavramı çevreciliğin gelişiminin teorik ve tarihsel temellerini açıklar. Bu kavram aynı zamanda endüstriyel toplumun Egemen Toplumsal Paradigması'ndan, Yeni Ekolojik Paradigmaya ve buradan da Küresel Çevresel Değişme olgusuna ve bu olguyu tanımlayan kavramsallaştırmaya doğru gerçekleşmekte olan bir evrilmeyi ve bu evrilmenin mantıksal sürekliliğini açıklar.

Catton ve Dunlap'ın ortaya koymuş oldukları Yeni Ekolojik (Çevreci) Paradigma perspektifine göre endüstriyel toplumda ortaya çıkmış bulunan çevre sorunları bu toplumun Egemen Toplumsal Paradigması ile doğrudan ilintilidir. Yeni Ekolojik Paradigmanın birincil amacı ise endüstriyel toplumun Egemen Toplumsal Paradigması ile endüstriyel toplumda ortaya çıkmış bulunan çevre sorunları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü olarak da adlandırılan modern toplumun Egemen Toplumsal Paradigmasının temel varsayımı insanoğlunun ayrıcalıklı olduğu ve insan mutluluğunun tek kabul edilebilir hedef olduğudur. Buna karşın Yeni Ekolojik Paradigma, doğal çevre ile bir üstünlük ve denetim ilişkisinin yerine, bir karşılıklı (eşitlik) ilişkisi önerir.

Catton ve Dunlap'ın geliştirdiği çevreci perspektif, insan-çevre ilişkilerini açıklayan tek perspektif değildir; bununla birlikte bu perspektif belki de toplum ile doğal çevresi arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin ilk çağlardan günümüze geçirdiği evreleri en iyi açıklayan ve en anlaşılır perspektiftir.

Catton ve Dunlap'a göre Egemen Toplumsal Paradigma (ETP) bir teorik açıklamadan daha fazla, bir toplumda egemen politik ideolojiyi, bilimsel metodoloji ve üslubu ve toplumsal yaşam biçimini de kapsayan genel bir dünya görüşüdür. Her toplum bir ETP'ya sahiptir.

Catton ve Dunlap Egemen Batılı Dünya Görüşü kavramını endüstriyel toplumun ETP'sı olarak tanımlamışlar ve formüle etmişlerdir (1980:16). Egemen Batılı Dünya Görüşü, batılı toplumların temel yol göstericisi olan genel ve felsefi kavramsallaştırmadır ve dört temel ilkesi vardır;

- (1) İnsanlar dünya üzerinde var olan tüm varlıklardan temelde farklı ve onlar üzerinde belirleyici bir konuma sahiptir.
- (2) İnsanlar kendi kaderlerinin hakimidirler; onlar kendi hedeflerini kendileri belirlerler ve bu hedeflere ulaşmak için ne gerekiyorsa yaparlar.
- (3) Dünya sınırsız kaynaklara sahiptir, dolayısıyla insanlar için sınırsız olanaklar sunar.
- (4) İnsanlık tarihi, gelişmenin tarihidir; her sorunun bir çözümü vardır, bundan dolayı gelişme kesintisiz sürer (Catton ve Dunlap, 1980: 17-18).

Catton ve Dunlap Egemen Batı Düşüncesini temel olarak batı toplumlarının çevre konusundaki egemen eğilimlerini yansıtan İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşünü formüle etmişlerdir (1980: 23). Onlar Egemen Batı Düşüncesini genel ve yaygın bir toplumsal dünya görüşü olarak tanımlamışlar ve İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşünü batı toplumunda, toplumu ve toplumsal sorunları anlama ve yorumlamada egemen bilimsel ve toplumsal anlayış ve yorumlama tarzı olarak tanımlamışlardır. "İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü" kavramı "Egemen Batı Düşüncesi" kavramının daha özel ve ayrıntılı ve uygulamaya yönelik ve doğal çevreye yönelik algılayışı kapsayan bir formu ya da versiyonudur. İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü, Egemen Batı Düşüncesinden daha somut ilkeler taşıyor ve ifade eder.

Catton ve Dunlap *İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşünün temel niteliklerini* dört noktada toplamışlardır.

- (1) İnsanlar genetik mirasın yanı sıra kültürel mirasa da sahiptirler; bundan dolayı tüm diğer hayvan türlerinden oldukça farklıdırlar
- (2) Teknoloji ile birlikte toplumsal ve kültürel faktörler insan ilişkilerinin temel belirleyicisidirler.
- (3) Toplumsal ve kültürel çevreler insan ilişkilerinin kritik çerçevesini oluştururlar ve biyolojik, fiziksel çevre insan ilişkilerine temel oluşturma açısından yeterli ve uygun değildir.
- (4) Kültür birikimseldir; bundan dolayı teknolojik ve toplumsal gelişme sınırsız olarak sürebilir, tüm toplumsal sorunlar çözümlenebilir (1980:24-25).

Egemen Batı Düşüncesinin ve İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşünün felsefi ve teorik temelleri araştırıldığında, bu düşüncenin bir toplumsal ve bilimsel yansıması olarak "Sosyal Darwinizm" kavramı karşımıza çıkar.

Sosyal Darwinizm kavramında, toplumsal evrimin fiziksel evrime benzediği, eğer bilim toplumsal değişimin yasalarını bulabilirse, bunun sadece doğanın manipülasyonuna değil, toplumsal değişimin sınırlarının öğrenilmesine ve manüplasyonuna da olanak sağlayarak “toplum mühendisliğinin” olanaklı olabileceği savunulur.

Sosyal Darwinizm’in sosyal teoride izini sürmek olasıdır. Bu anlamıyla Durkheim’in pozitivist sosyolojisinin Sosyal Darwinizmden etkilenmiş olduğu ve Parsons’ın işlevselci sosyolojisinin, Sosyal Darwinizmin ve Durkheim pozitivistiminin en etkili izleyicisi olduğu ifade edilebilir.

modern toplumda çevre sorunlarının kaynağını oluşturan modernleşme ve endüstrileşme olgularının teorik temelleri araştırıldığında, Talcot Parsons’ın yapısal işlevselci yaklaşımının modernleşme teorilerinin teorik temelini oluşturduğu ifade edilebilir. Böylelikle Egemen Batı Düşüncesinin belki de en önemli ögesi olan modernitenin teorik temelleri olan pozitivism ile çağdaş batı sosyolojisi arasındaki bağ kurulmuş olur.

Sosyal Darwinizm düşüncesinin özünde felsefi olarak içkin durumda bulunan toplumsal değişimin manüpüle edilmesi ya da toplum mühendisliği eğilimi, modernleşme teorisi ile “bilimsel” ve uygulanabilir bir forma dönüşmüştür. Başka bir deyimle Parsons, Aydınlanma Düşüncesi ve Sosyal Darwinizm’de yer alan toplumsal değişimin manüpüle edilmesi fikrini uygulanabilir bir sosyal teorinin (modernite) altyapısını kurmak için kullanmıştır denilebilir.

İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü, kültür ve bilimin (teknoloji), insanın doğa üzerindeki egemenliğini kurmasında ve dolayısıyla doğanın yeniden üretilmesinde önemli araçlar olduğunu savunur. Batı toplumlarının Egemen Toplumsal Paradigması olan İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü sadece değerlerden arındırılmış ve nesnel bilgiyi bilimsel kabul eder. Bunun yanında halk arasında yaygın olan ancak bilimsel olarak kabul edilmeyen bilgi ya da yerel düzeyde uzun yaşam deneyimleri sonucu oluşmuş olan ancak bilimselliği tescil edilmemiş olan bilgi “akıl dışı,” “gayri-meşru” ve “kabul edilemez” olarak nitelendirilir. İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşüne göre, sadece meşru bilimsel bilgi, bizim dış nesnel gerçekliği anlamamızı sağlar; sadece bilim adamları uzman kişilikleriyle tek meşru bilgi türü olan bilimsel bilginin üreticileridir.

Yukarıda özetlenen, Batı Toplumlarının Egemen Toplumsal Paradigmasına karşı alternatif olarak Catton ve Dunlap tarafından ortaya konmuş olan Yeni Ekolojik Paradigma’nın dört temel özelliği şu şekilde özetlenebilir.

“İlkin, Yeni Ekolojik Paradigma insanların ayrıcalıklı olduklarını kabul eder, ancak bununla birlikte insanların, karşılıklı olarak bağımlılık içinde oldukları birçok diğer canlılardan birisi olarak görünmesi gerekmektedir (insanlar yiyecek için diğer birçok canlıya bağımlıdır ve diğer canlılarla yiyecek, barınak, su ve benzeri yaşamsal gereksinimleri için rekabet halindedirler). İkinci olarak, insan ilişkilerinin toplumsal ve kültürel güçler tarafından ağırlıklı etkilendiği kabul edilmekle birlikte, Yeni Ekolojik Paradigma insanın toplumsal yaşantısının biyolojik ve fiziksel çevre tarafından da etkilendiğinin de altını çizer, bu sıklıkla insan ve eylemlerine bir reaksiyon olarak ortaya çıkar (örneğin binalar, kirlilik, iklim değişiklikleri gibi). Üçüncü nokta, İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü insan eyleminin biyolojik ve fiziksel çerçevesini göz ardı ederken ve sosyo-kültürel çevrenin belirleyici özelliğini vurgularken; Yeni Ekolojik Paradigma insan eylemlerine etkide bulunan biyolojik ve fiziksel çerçevenin önemine dikkat çeker. İnsan sağlığı ve insanın fiziksel olarak yaşamını sürdürülebilmesi, bazı çevresel koşulların yerine getirilebilmiş olmasına bağlıdır. Son olarak İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü (özellikle Egemen Batı Düşüncesinin çerçevesi bağlamında) kalkınmanın sürdürülmesinin sınırsızlığını ifade eder. Buna karşılık Yeni Ekolojik Paradigma; insanoğlu ne kadar buluş yeteneğine sahip olursa olsun onların bilim ve teknoloji, termodinamiğin yasaları gibi ekolojik ilkeleri aşamaz; bundan dolayı insan toplumlarının büyümesinin kesin sınırları vardır” (1980:33).

Yeni Ekolojik Paradigmanın, Egemen Batı Düşüncesine ve İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşüne olan eleştirisi, çevre üzerindeki insan egemenliği üzerine odaklanır. İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü insanoğlunun doğal çevre ile olan ilişkilerinin temel kriteri olarak faydanın en çoklaştırılmasını kabul eder. Faydanın en çoklaştırılması doğal kaynakların sömürülmesi ve doğal güzelliklerden zevk alınmasını da içerir. Faydanın en çoklaştırılması için doğanın sömürülmesi doğal güzelliklerden zevk alınması ile çelişmektedir. toplum hem sosyo-ekonomik refaha, hem de zevk alınabilir bir doğal çevrede yaşamaya gereksinim duyar. Halbuki ekonomik faydanın en çoklaştırılması için doğal kaynakların olabildiğince sömürülmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ekonomik faydanın en çoklaştırılması ve doğal çevreden zevk alınması birbiriyle çelişki içinde olan iki hedeftir. Bu çelişki de toplumsal bir krizin belirtisidir.

Habermas (1987) gibi toplum teoricienleri bu krizi meşruiyet krizinin bir parçası ve çevreciler ile postmodernistler ise bunu çevresel kriz olarak adlandıırırlar. Gouldner ve diğerleri bu krizi şu şekilde tanımlamışlardır: “Bu çatışma diyalektiktir çünkü endüstriyel toplumda bir çok aktör iki grup çatışan hedeflere sahiptir: aktörler sağlık ve rekreasyon gibi doğal çevrenin kullanım değerini tüketirlerken bunun yanında ekosistemin bize sağladığı olanaklardan çıkarsanmış değişim değerini de kullanırlar”.

Ekonomi-politiğin tarihi, ekonomik eşitsizlik ile çevresel eşitsizlik arasında güçlü bir ilişkinin var olduğunu göstermiştir. Şu anda var olan ekonomik-politik sistem olan kapitalizm sadece ekonomik eşitsizlik ile sonuçlanmamış bunun yanında farklı toplumsal sınıflar ve etnik gruplar arasında eşitsiz bir çevresel tehdit ve risk dağılımını da beraberinde getirmiştir. Ekonomik zenginliğin dağılımı ile çevresel zenginliğin dağılımı arasında yakın ve paralel bir ilişki vardır. Çevresel eşitlik ve çevresel güvenlik, ekonomik eşitliği ön koşul olarak gerekli kılar. “Çevre kalitesi ve toplumsal refah gibi konular politik ve toplumsal olarak ayrılamazlar”.

DİKKAT: Doğal kaynakların kullanım değeri (doğal güzelliklerden zevk alma) ile değişim değeri (doğal kaynakların enerji kaynağı olarak ya da endüstriyel hammadde olarak kullanılması suretiyle tüketilmesi) birbiriyle çelişmektedir. Buna göre doğal kaynaklar değişim değeri için tüketildikçe, kullanım değeri ortadan kalkmakta, ortada hoşlanılabilecek bir doğa kalmamaktadır. Bu çelişkili durum da aslen modern toplumdaki krizin temelini oluşturur. Bu krize çevre krizi ya da meşruiyet krizi denir. Doğal çevre giderek tüketilerek yok olmakta bunun sonucunda da toplumun varlığını sürdürebilecek temel alan da ortadan kalkabileceği için toplumun varlığı tehlikeye girmektedir.

Sosyal teori içinde birçok teorik perspektif Egemen Batı Düşüncesi içinde değerlendirilebilir. Bilimsel olarak pozitivizm bu paradigmanın yönetsel temelini oluşturur. Politik olarak bu paradigma liberal demokrasiden Marksizme kadar bir çok politik eğilime kaynaklık eder. Çünkü “sağ” ya da “sol” gibi birçok siyasal eğilim ve pozitif bilimlerin tümü insanların doğa üzerindeki egemenliklerini gerekli ve zorunlu koşul olarak kabul ederler.

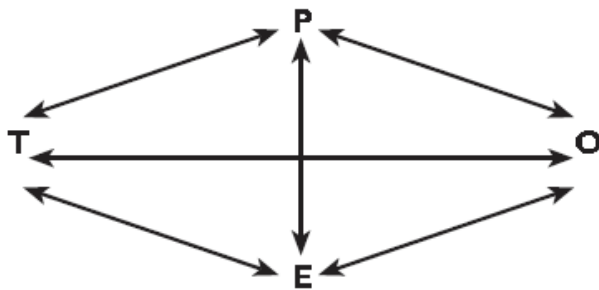
Yeni Ekolojik Paradigma, İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşünün bir alternatiftir. Yeni Ekolojik Paradigmaya göre bitki hayvan ve insan toplulukları, toplumsal organizasyonlar, doğal çevre ve teknoloji arasında karşılıklı bir etkileşim ilişkisi vardır.

Hannigan, insanoğlunun doğa içindeki konumunu şöyle özetler; “biz (insanlar) yaşayan dünyada bizim dışımızdakilerin efendileri değil, onların eşitleri durumundayız”.

Yeni Ekolojik Paradigma toplumsal ve çevresel değişkenlerin karşılıklı bağımlılık karakterine sahip olduklarını belirtir. Nüfus (tüm organik ve inorganik varlıklar) toplumsal organizasyon, çevre ve teknoloji arasındaki karşılıklı bağımlılık kavramı ilk kez Amerikalı sosyolog Duncan tarafından kullanılmıştır (Duncan ve Schnore, 1959). Daha sonra bu değişkenler “POET ” değişkenleri olarak Çevre Sosyolojisinin kurucuları olarak kabul edilebilecek olan Amerikalı Sosyologlar Dunlap ve Catton (1983) tarafından formüle edilmişlerdir. “POET ”, population (nüfus), organization (organizasyon), environment (çevre) ve technology (teknoloji) sözcüklerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır.

Nüfus, toplumsal organizasyon, çevre ve teknoloji karşılıklı olarak ilintili ve bağımlıdır. Yeni Ekolojik Paradigmanın toplum ve doğal çevre arasındaki ilişkileri yukarıda açıklandığı biçimiyle bir egemenlik ilişkisiyle değil bir karşılıklı bağımlılık ilişkisiyle açıklaması aslında düşüncenin en önemli unsurunu ve bundan dolayı da aydınlanma pozitivizmine karşı temel savını oluşturur.

Şekil 2.1

P Population (Nüfus)
O Organuzation (Organizasyon)
E Environment (Çevre)
T Technology (Teknoloji)

*POET değişkenleri.
POET değişkenleri
İngilizce population
(nüfus), organization
(organizasyon),
environment (çevre) ve
technology (teknoloji)
sözcüklerinin baş
harflerinden oluşan bir
kısaltmadır ve bu
faktörler arasında bir
karşılıklı bağımlılığı
ifade eder.*

Toplumsal tarihte ve sosyal bilimler tarihinde, İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşünden, Yeni Ekolojik Paradigmaya geçiş aslen insanların doğa kavramsallaştırmalarında, insan merkezlilikten doğa merkezliliğe doğru bir evrilmeyi ifade eder.

MODERNLEŞME VE ÇEVRE

Modernleşme bir gelişme modeli ve ideolojisi olarak Egemen Batı Düşüncesinin bir bileşenini oluşturur. Bu anlamıyla modernleşme, Batılı olmayan ülkeler ve toplumlara, Batılı gelişme modelinin yanı sıra batı toplumlarının sahip olduğu sorunları da taşımaktadır. Modernleşme düşüncesinin temel özelliği pozitivist felsefeden kaynaklanmış, insan merkezli ve insani üstün gören bir niteliğe sahip olmasıdır.

Egemen Batı Düşüncesi ve modernleşme modeline göre; insan refahının sağlanması açısından, doğal çevre ve doğal kaynakların sömürülmesi için olanaklı olan her yol meşru, gerekli ve zorunludur. Modernleşme, bir gelişme modeli ve ideolojisi olarak, Egemen Batı Düşüncesinin çevre konusunda sahip olduğu, ormanların talan edilmesi, doğal kaynakların sınırsızca tüketilmesi ve kirletilmesi gibi genel kabul görmüş ilkelerin de taşıyıcısıdır.

Modernitenin farklı ülkelerde farklı algılanma ve uygulanma biçimlerinden kaynaklanan farklı versiyonlarının varlığından söz edilebilir. Marksist sosyalist model, az gelişmişlik modeli, bağımlılık modeli, dünya sistem modeli gibi birçok gelişme modelleri ya da gelişmeyi açıklayan modeller olmasına rağmen, modernleşme ve diğer gelişme modelleri teorik köken olarak birbirlerine büyük benzerlikler gösterirler (Harrison, 1995).

Mc Michael (1996) gelişme teorilerinin tüm farklı versiyonlarının teorik ve pratik uygulamalar açısından aslında birbirinden çok farklı olmadıklarını, hepsinin birden “modernleşme projesi”nin parçaları olarak adlandırılabileceğini ve çevresel kaygıyı göz ardı ettiklerini belirtir.

kapitalist olan ve olmayan tüm modernleşme modelleri tarihsel ve teorik olarak ve doğa ve insan anlayışları açısından aynı kaynaktan beslenmişlerdir denilebilir: Pozitivizm (Harrison, 1995; Hannigan, 1999).

Modernleşmenin teorik ve düşünsel temelleri Aydınlanma çağı ve Hıristiyan geleneğine kadar gider (Dwivedi, 1986: 377-378). Aydınlanma çağı düşünceleri genel olarak tanrı ve doğa iradesinin yerine insan iradesinin gerekliliğini kabul etmişlerdir. Tanrı iradesinin yerini insan iradesinin alması sürecine genel olarak sekülerizm denmiştir.

Egemen Batı Düşüncesinin bir unsuru ya da bileşeni olarak modernleşme modeli sadece bir gelişme modeli değil aynı zamanda köktenci bir kültürel, ekonomik ve toplumsal dönüşüm modelidir. Böylelikle, modernleşmenin (batılı olmayan) bir toplumu etkisi altına almaya başlamasıyla birlikte, o toplumun toplumsal, kültürel ve çevresel benliğini zayıflatıp giderek, o toplumun kültürel, toplumsal ve çevresel köklerini kurduğu ileri sürülür.

EKOLOJİK MODERNLEŞME

Klasik modernleşme düşüncesinin ifade edilen tüm bu sakıncalarına karşı, çevreci öğretisi, ekolojik modernleşme modeli adıyla bir modernleşme modeli ortaya koymuştur. Bu modelin temel ilkesi, doğal çevrenin ekonomik büyüme için istismar edilmesi yerine, ekonomik kalkınma ve büyümenin doğal çevrenin bir parçası olarak görülmesi gerektiği ve doğal çevrenin bir bütün olarak korunması ve sürdürülebilirliğidir. Ekolojik modernleşme düşüncesinin öncülerine göre, Hollanda, Norveç, İngiltere, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi Batılı ülkeler, bazı ekolojik ilkeleri ekonomik ilkeler olarak kabul etmişlerdir. Bundan dolayı söz konusu ülkeler klasik modernleşme aşamasından ekolojik modernleşme aşamasına doğru ilerlemektedirler.

TOPLUMSAL KURGUSALCI PERSPEKTİF

Çevre sosyolojisinde en çok tartışılan teorik yaklaşımlardan birisi de toplumsal kurgusalci yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, her toplum ya da toplum içindeki her toplumsal grup, kendi içsel yapısına göre bir toplumsal ilişkiler yumağı ve bunu anlamlandıran bir kurgulama (construction) oluşturur. Dolayısıyla her toplum, kendini tanımlayan, kendine özgü ve başka toplumlara benzemeyen ve sadece kendisine benzeyen (unique) bir toplumsal kurgu oluşturur.

Toplumsal kurgusalci teorinin bu genel varsayımı, çevre-toplum ilişkilerine indirgenğinde, her toplumun kendi içsel yapısına uygun bir çevre ile ilişkiler modeli kurguladığını ileri sürmek olasıdır. Buradan hareketle toplum içinde yer alan her toplumsal grup da kendi sosyo-ekonomik konumuna uygun bir çevre-toplum ilişkileri kurgusu oluşturur. Hatta farklı toplumsal grup ya da katmanlarda yer alanların çevre ile olan ilişkileri ve çevre kavramsallaştırmaları birbirinden farklı ve çelişik olabilir.

DİKKAT: Toplumsal kurgusalci perspektife göre toplumsal gerçeklik, toplumsal ve kültürel bağlamda kurgulanmıştır. Başka bir deyişle, her toplum ve toplum içindeki her grup kendi gerçekliğini kurgular ve aslında gerçeklik bu anlamda kurgulanmış bir gerçekliktir. Bu bağ- lamda çevresel olay ve ilişkiler de kurgulanmıştır. Bir çevresel durum toplum ya da toplum içindeki gruplar tarafından nasıl kurgulanmışsa o şekilde varlık alanı bulabilir. Bu çevresel olayların özellikle çevresel sorunların toplum tarafından bilinip tanınması (kurgulanması) varlık alanı bulabilir, bilinir, farkına varılabilir hale gelebilir.

Toplumsal kurgusalci perspektif, sosyolojide geniş kapsamlı bir perspektiftir. Bu perspektifin temel varsayımı toplumsal gerçekliğin toplumsal olarak yapılandırıldığıdır (kurgulandığı) (Berger ve Luckman, 1966). Başka bir deyişle her toplum kendi gerçekliğini yaratır, dolayısıyla toplumsal ilişkilerin her toplum için farklı olan kuralları, işleyiş mekanizmaları ve anlamlılık düzeyleri olmalıdır. Toplumsal kurgusalci perspektife göre çevrecilik de toplumsal olarak yapılanmıştır. Bundan dolayı her toplum kendine özgü bir çevrecilik anlayışı yaratacaktır. Bu çevrecilik, toplumların toplumsal ekonomik ve kültürel gerçekliğinden etkilenecektir.

Toplumsal kurgusalçı perspektife göre “toplumsal durumun nesnel ve öznel tanımları” ile “gerçekliğin toplumsal kurgusu” toplumsal gerçekliği anlamının önemli unsurlarıdır. Toplumsal ve çevresel sorunlar nesnel olarak, öznel olarak ve durumsal olarak tanımlanabilir. Bir toplumsal durumun nesnel tanımlanması bilim uzmanları tarafından, bilimsel veriler kullanılarak yapılan tanımlamadır. Özellikle doğal bilimciler ve “nesnel” toplum bilimciler, bilimin nesnel bilginin üretimine olanak vereceğini savunurlar. Buna karşın toplumsal kurgusalçı perspektife göre bir mutlak ilke olarak nesnellik bilim için olanaklı değildir. Bir toplumda, ahlak, gelenekler, görenekler ve inanışlar ne kadar nesnel ise bilim de o kadar nesnel olacaktır. Dolayısıyla, evrensel ölçüde formel bir toplumsal kurum olarak bilim nesnel olamaz.

bir toplumsal durumun öznel tanımı her bireyin o durum ya da sorunu kendi ölçüğünde tanımlamasıdır. Bundan dolayı aynı olay ya da durumun nesnel ve öznel tanımları çelişkili olabilir. Toplumsal kurgusalçı perspektife göre, toplumsal gerçeklik toplumsal olarak yapılmıştır ve her toplum ya da toplumsal grup kendi gerçekliğini yaratır ve yapılandırır.

Toplumsal kurgusalçı perspektif, çevresel olguları bir program olarak tanımlar: “...eğer biz çevresel sorunları gerçek olarak tanımlamazsak onlar gerçek değildir. 1990’larda ve sonrasında temel toplumsal inşa konularının tanımlanması sürecinde birçok toplumsal inşa süreci analiz edilmiş ve bunlar doğal, nesnel algılanışından çıkarılarak toplumsallaştırılmıştır” (Gramling ve Freudenburg, 1996:357). Bu perspektife göre sera etkisi, küresel ısınma, hava ve su kirlenmesi ve doğal işleyişin öneminin küçümsenmesi toplumsal sorunlardır.

SONUÇ

Çevre toplum ilişkileri, çevresel olaylar ve çevresel ilişkiler üzerine birçok teorileştirme girişimleri olmuştur. Çevre konusunda insan merkezlikten, doğa merkezliğe kadar değişik teorik yaklaşımlar söz konusudur. Bununla birlikte başlıca çevresel teorik yaklaşımlar olarak, Catton ve Dunlap’ın ortaya koyduğu Yeni Ekolojik Paradigma perspektifi, toplumsal kurgusalçılık ve ekolojik modernleşme perspektifinden söz edilebilir. Çevre toplum ilişkilerini açıklamaya yönelik olarak ortaya çıkmış olan teorik yaklaşımlar, çevre toplum ilişkileri konusunda farklı yaklaşımlar ve perspektifler ortaya koymuşlardır.

**** Çevrecilik; çevresel düşünce, eylem, politika, tutum ve davranışı da içeren geniş bir anlamsal içeriğe sahiptir. Ancak kısaca çevrecilik, çevreden yana tavır almak ve eylemde bulunmak anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla çevrecilik bir sosyal öğretiyi olduğu gibi aynı zamanda bir ideolojidir de.**

**** Derin ekoloji akımı, doğal çevrenin tüm yaşayan organizmalar ve hatta yaşamayan varlıklar için bütünsel bir yaşam alanı olduğunu ve bu anlamıyla tüm yaşayan organizmaların eşit düzeyde var olma hakkına sahip olduğunu öne sürer.**

**** Batı toplumlarının Egemen Toplumsal Paradigması (ETP) olan İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü (İÜDG) çevresel süreçlere karşı insan çıkarını merkeze alırken; Yeni Ekolojik Paradigma (YEP) insan çıkarına karşı ekolojik dengeleri ve ekolojik süreçleri merkeze alır.**

**** Yeni Ekolojik Paradigma (YEP) insan çıkarına karşı ekolojik dengeleri ve ekolojik süreçleri merkeze alarak, Batı toplumlarının Egemen Toplumsal Paradigması (ETP) olan İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü’ne (İÜDG) karşı bir alternatif oluşturmak suretiyle meydan okur (challenge).**

**** Catton ve Dunlap’a göre Egemen Toplum Paradigma (ETP) bir toplumun, toplumsal işleyiş açısından genel ilkelerini ve kabul edilmiş biçimlerini ortaya koyar. İnsanı Üstün Gören Dünya Görüşü (İÜDG) ise toplumun genel olarak bilim, özel olarak çevre konusundaki genel bakış açısını, kavramsallaştırmasını ve doğal çevre üzerinde insan egemenliğinin kurulmasına ve meşrulaştırılmasına olanak veren genel kabulleri içerir.**

**** Sosyal Darwinizm; Darwin’in doğal evrim düşüncesinin sosyal bilimlere indirgenmesini ifade eder. Doğada nasıl bir evrim var ise toplumda da, doğada olduğuna benzer bir evrim vardır. Doğa bilimleri nasıl doğal evrimin ilke ve kurallarını ortaya koyuyorsa, sosyal bilimler de toplumsal evrimin, toplumsal değişimin yasalarını ortaya koyabilir. Buna Sosyal Darwinizm denir.**

**** Toplum mühendisliği; temel mühendislik disiplinleri nasıl temel bilimlerin ortaya koyduğu yasalar doğrultusunda doğal koşulları denetleyim manipüle edebiliyorsa, sosyal bilimler de toplumsal işleyiş yasalarını bularak toplumsal değişimin kontrol ve manipüle edilebileceği prensibine dayanır.**

**** Yeni Ekolojik Paradigma, toplum ile doğal çevresi arasındaki ilişkiyi, tek yönlü hegemonik bir ilişki olarak değil, karşılıklı ve kısmen eşitlik temeline dayalı bir ilişki olarak tarif eder.**

**** Modern toplumda kapitalist ekonominin temelini, karın maksimizasyonu ya da faydanın en çoklaştırılması bu da doğal kaynakların (hatta insani kaynakların da) sınırsız bir sömürsünü öngörür. Bu da aslen ekolojik ilkeler ile önemli ölçüde gelişmektedir.**

**** Ekonomik adalet ile çevresel adalet arasında yakın bir ilişki vardır. Ekonomik olarak daha iyi olanaklara sahip olanlar; daha iyi ve sağlıklı bir çevresel ortamda yaşamak gibi çevresel açıdan da daha iyi olanaklara sahiptirler. Dolayısıyla çevresel adalet için öncelikle ekonomik adaletin sağlanmış olması gerekir.**

**** POET değişkenleri İngilizce population (nüfus), organization (organizasyon), environment (çevre) ve technology (teknoloji) sözcüklerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır ve bu faktörler arasında bir karşılıklı bağımlılığı ifade eder.**

**** Marksist sosyalist model ya da kapitalist model başta olma üzere farklı modernleşme modellerinin metodolojik temel ve doğal çevre ile olan ilişkiler açısından aslında birbirinden farkı yoktur. Yoktur, çünkü var ve uygulamada olan hemen hemen tüm modernleşme modelleri metodolojik olarak pozitivizmin temel varsayımlarına dayalı olan gelişme ve kalkınma düşüncesini, dolayısıyla da doğal doğal kaynakların sömürülmesini temel ilke olarak benimserler.**

**** Ekolojik modernleşme düşüncesine göre, modernleşme sürecinde doğal çevrenin göz ardı edilmesi değil, ekonomik ilkelerin ekolojik ilkelere uyumlu hale getirilmesi savunulur.**

**** Toplumsal kurgusalci perspektifin çevresel ilişkilere uyarlanması ile nesnel bilimsel verilerce tanımlanmamış olan birçok çevresel sorunun bilinir ve tanınır kılınması mümkün olabilmektedir.**

SORULAR

1. Çevrecilik nedir?

- Çevrecilik, doğal çevrede var olan kaynakları en iyi şekilde kullanabilmektir.
- Çevrecilik, çevreden yana düşünmek ve çevreden yana eylemde bulunmaktır.
- Çevrecilik çevre hakkında düşündürmektir.
- Çevrecilik, doğal kaynakların insan kullanımı için korunmasını sağlamaktır.
- Çevrecilik doğal güzelliklerden hoşlanmak ve doğal kaynakları tüketmektir.

2. Aşağıdakilerden hangisi “Yeni Ekolojik Paradigma” düşüncesini ortaya atan düşünürlerden biridir?

- Thomas Kuhn
- William Catton
- Emile Durkheim
- Charles Darwin
- Max Weber

3. Aşağıdakilerden hangisi İnsanı Üstün Gören Paradigmanın temel varsayımlarından biri değildir?

- Doğal kaynakların sınırsız olduğu
- İnsanın doğa üzerinde bir belirleme etkisinin olduğu
- İnsan ile doğal çevresi arasında karşılıklı ve görece eşit bir ilişki olduğu
- Bilim ve teknolojinin bütün sorunları çözebileceği inancı
- Gelişmenin sınırsız olduğu düşüncesi

4. Aşağıdakilerden hangisi aydınlanmanın doğa konusundaki varsayımlarından biridir?

- İnsan müdahalesi doğal dengeyi bozar.
- Doğal işleyişin sırrına erilebileceği yönündeki varsayım.
- İnsan eylemleri doğal işleyiş yasaları tarafından sınırlandırılmıştır.
- Doğal işleyişin tam olarak bilinemeyeceği yönündeki varsayım
- Doğanın kutsallık taşıdığı yönündeki varsayım

5. Aşağıdakilerden hangisi modern kapitalizmin temel varsayımlarından biri değildir?

- Ekonomik büyüme ve gelişmenin sınırsız olduğu yönündeki varsayım.
- Karın maksimizasyonu ilkesi
- Ekonomik çıkarların üstün olduğu yönündeki varsayım
- Doğal çevre ile toplumsal çevre arasında karşılıklı eşitlik olduğu yönünde ilke

e. Doğal kaynakların sınırsız olduğu ilkesi

6. Aşağıdakilerden hangisi Yeni Ekolojik Paradigmanın ilkelerinden birisi değildir?

- a. Karşılıklılık ilkesi
- b. Bilim ve teknolojinin tüm sorunları çözemeyeceği yönündeki ilkesi
- c. Büyümenin sınırlarının termodinamiğin yasaları ile sınırlı olduğu ilkesi
- d. Doğal çevre ile sosyo kültürel çevre arasında karşılıklı etkileşim olduğu ilkesi
- e. Doğal kaynakların sınırsız olduğu ilkesi

7. Aşağıdakilerden hangisi "POET" değişkenlerinden biri değildir?

- a. Büyüme
- b. Nüfus
- c. Çevre
- d. Organizasyon
- e. Teknoloji

8. Yeni Ekolojik Paradigma doğal çevre ile nasıl bir ilişki öngörür?

- a. İnsanın üstünlüğüne dayalı bir ilişki
- b. Sömürünün insanileştirilmesine dayalı bir ilişki
- c. Çevresel kaynakların sınırsız kullanımına dayalı bir ilişki
- d. Karşılıklılık temeline dayalı bir ilişki.
- e. Ekonomik büyümenin sürekliliğine dayalı bir ilişki

9. Toplumsal kurgusalci perspektifin çevresel açıdan temel fonksiyonu aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Çok iyi bilinmeyen çevresel sorunların var ve görünür kılınmasını sağlamak.
- b. Doğal kaynakların daha fazla kullanımını sağlamak.
- c. Daha fazla ekonomik kalkınma için daha fazla kaynak kullanımını sağlamak.
- d. Ekonomik kalkınma ve büyümenin sürekliliğini sağlamak.
- e. İnsan mutluluğu için insan refahının arttırılmasını sağlamak.

10. Doğaya geri dönüş hareketi nedir?

- a. Daha fazla doğal kaynak aramaktır.
- b. Doğal kaynakların verimli kullanımını sağlamaktır.
- c. Doğayla bozulan ilişkileri yeniden kurmak için doğanın yeniden keşfini sağlamaktır.
- d. Doğal kaynakların yeniden kullanımı için yeni teknoloji arayışına girişmektir.
- e. Doğal çevreden daha iyi yararlanmak ve zevk almak için yeni yollar aramaktır.

1. B 2. B 3. C 4. B 5. D 6. E 7. A 8. D 9. A 10. C

ÇEVRE SOSYOLOJİSİ – ÜNİTE 3

Çevresel Süreçlerin ve Çevresel Sorunların Küreselleşmesi

GİRİŞ

Çevresel sorunların küreselleşmesi açısından en karakteristik örnek olarak küresel ısınma verilebilir. Küresel ısınmanın en önemli küresel çevresel sorun olarak kabul edilmesinin nedeni, küresel ısınma sonucu buzulların erimesi, denizler genel seviyesinin yükselmesi ve bunun sonucunda kıyı kentlerinde yaşayan birçok toplumun ve bu toplumların kültürel mirasının sular altında kalarak yok olma riski altında olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte sera etkisi sonucu oluşan küresel ısınma, küresel iklim değişikliklerine yol açmakta; dünyanın iklim, atmosfer ve toprak yapısı telafi edilemeyecek şekilde olumsuz olarak değişmektedir.

ABD Ulusal Bilimler Akademisi ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Program, UNEP) ozon tabakasındaki incelleme ve sera etkisinin iki en önemli küresel çevresel sorun olduğunu belirtmişlerdir. Bu iki küresel çevresel sorun, çevre politikalarının, çevresel kaygının ve çevre konusundaki örgütlenmelerin küreselleşmesi sürecinin göstergeleri olarak kabul edilir.

OZON TABAKASINDAKİ İNCELME

Klorin taşıyan klorofloro karbonların (CFCs) üretimi ozon tabakasındaki incelenin temel nedenidir. Atmosferdeki ozon tabakası, güneşten gelen ultraviyole ışınları süzerek bu ışınların yeryüzüne ulaşmasını sağlamaktadır. Ozon tabakasında bir incelleme meydana geldiğinde ise ultraviyole ışınlar süzülmeden yeryüzüne ulaşmakta bu şekilde insan vücuduna temas

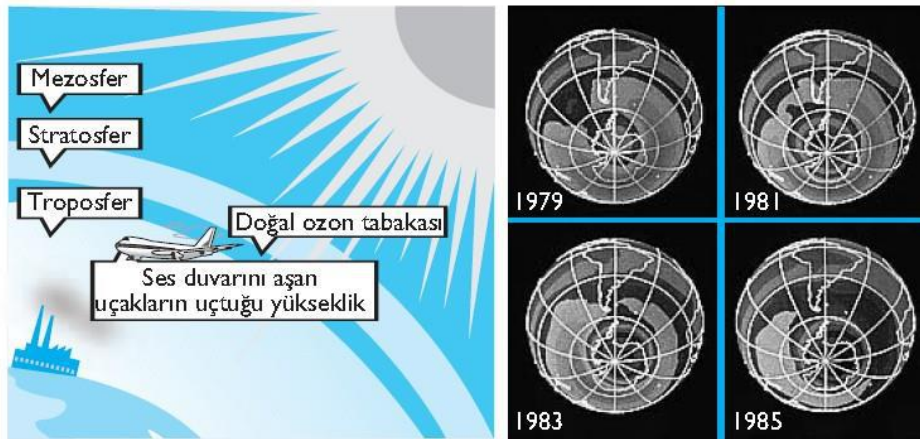
etmektedir. Ultraviyole ışınların doğrudan insan vücuduna temas etmesi sonucunda deri üzerinde oldukça etkili tahribatlar yaparak birçok hastalıkların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Ozon tabakasında incelmeye yol açan klorofloro karbonlar en çok soğutma ve temizlik olmak üzere değişik endüstriyel üretim süreçlerinde kullanılır.

Ozon tabakasındaki incelmeye, bilim adamlarının dikkatini ilk kez 1970'li yıllarda çekmiş ve bu konuda uyarıda bulunmuşlardır. Ancak politikacılar bu uyarıyı çok fazla dikkate almamışlardır. Bu bağlamda, bilim adamları, klorofloro karbon üreticileri, çevreciler ve devlet yöneticileri arasında uzun ve yorucu tartışma ve müzakere süreci yaşanmıştır.

İngiliz bilim adamları arasından, Antartika Araştırma Grubu üyeleri yayınladıkları bir raporda Eylül ve Ekim 1984'te Antartika üzerindeki stratosferik ozon tabakasında %40'lık bir azalmanın olduğunu açıklamışlardır. Daha sonra Amerikan Uzay ve Havacılık Dairesi, (NASA) sürekli olarak yayınladığı raporlarla daha önce bulunan verileri doğrulamıştır. Öncelikle NASA tarafından yapılan yayınlar kamuoyunu ve politikacıları ciddi olarak kaygılandırmıştır. Bu gelişmelerle birlikte ozon tabakasındaki incelmeye tartışmak üzere bir uluslararası toplantı düzenlenmiştir. 16 Eylül 1987'de, 150'den fazla ülkenin temsilcileri, Kanada'nın Montreal kentinde toplanmışlar ve ozon tabakasında incelmeye yol açan maddelerin üretimi ve kullanımını konusunda Montreal Protokolü'nü imzalamışlardır. Montreal Protokolü, klorofloro karbon üretimini ve kullanımını düzenleyen uluslararası kesin kuralları getirmiştir.

Şekil 3.1

Soldaki resimde ozon tabakasının atmosferdeki yeri, sağdaki resimde ozon tabakasının 1979-1985 yılları arasında ne derece incelendiği görülmektedir.

Kaynak:
<http://www.fcagr.u nr.edu.ar/mdt/GTS /Zonaedu/perremo t213.htm>

1987 yılında ozon tabakasının korunmasına ilişkin uluslararası bir sözleşme olan Montreal Protokolü imzalanmış, bu sözleşmenin kabul edildiği tarih olan 16 Eylül, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1994 yılında aldığı bir kararla "Uluslararası Ozon Koruma Günü" ilan edilmiştir.

Buna karşın ozon tabakasındaki incelmeye ilişkin uyarılar ve müzakereler Montreal Protokolü'nden sonra da sürmüş, bu yoğun çabaların sonucu olarak Montreal Protokolü'nün öngördüğü hedefler belirlenen tarihten beş yıl önce gerçekleşmiştir. Sonuçlar kesindir, 1995 yılı itibarıyla küresel düzeyde ozon tabakasında incelmeye neden olan başlıca madde olan klorin taşıyan klorofloro karbonların üretimi tepe noktası olan 1988'e göre % 76 azalmıştır (Park, 1997).

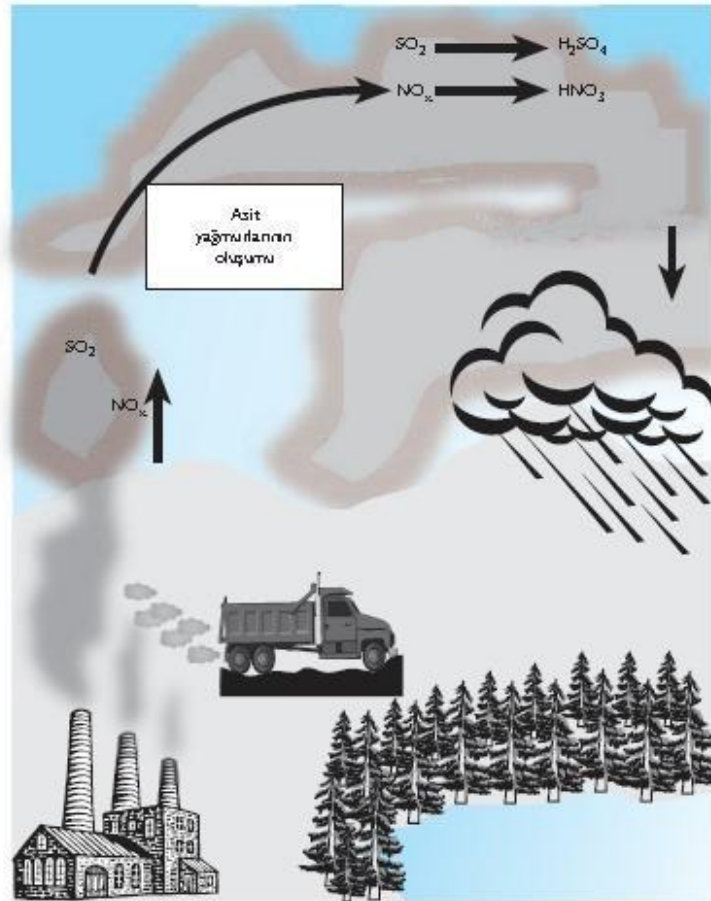
Ancak bu olumlu gelişme fazla uzun sürmemiş, klorofloro karbon gazlarının üretimi yeniden artış göstermiş ve 2000'li yıllarda ozon tabakasındaki incelmeye yeniden tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Ozon tabakasında incelmeye dolayısıyla klorofloro karbon emisyonları istikrarsız bir seyir izlemekte, zaman zaman azalmakta, zaman zaman artmaktadır. Ancak bu kontrol altına alınabilir bir küresel çevresel sorun olarak görülmektedir.

ASİT YAĞMURLARI

Asit yağmurları bilinen en eski çevre sorunlarından biridir. Sanayi devrimiyle birlikte, kömürün sanayide enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. XIX. Yüzyılın sonlarında sanayileşmenin hızlandığı ve yaygınlaştığı Batı Avrupa ülkelerinde asit yağmurlarının etkilerini belgeleyen çok sayıda yayına rastlamak mümkündür. Ancak diğer çevresel sorunlarda olduğu gibi, asit yağmurları ve bunların ortaya çıkardığı etkiler ilkin endüstri sektörü temsilcileri ve yönetim temsilcileri tarafından kabul edilmemiştir. Fosil yakıtların sanayide kullanılması sonucu ortaya çıkan atık gazların havanın nemine birleşmesi sonucu asit yağmurlarına yol açtığı ancak XX. yüzyılda kabul edilmeye başlanmıştır.

Şekil 3.2

Asit Yağmurlarının Oluşumu

Asit yağmurları atmosferdeki karbon emisyonlarının en yıkıcı sonuçlarındandır. Karbon emisyonları, karbon (fossil) yakıt kullanımı sonucu ortaya çıkar. Enerji üretimi, endüstri ve otomobiller fosil yakıtlarının başlıca kullanım alanları ve karbon emisyonlarının başlıca üreticileridir. Asit yağmuru 1980'lerde iyi bilinen bir çevre sorunudur.

BM Çevre Programı asit yağmurunun etkisini şu şekilde tanımlar: "Yıkımın özellikle modern endüstri sonrası biçimi ve kurbanları ulusal sınırlar açısından dikkatsiz bir rüzgar gibi yayılır." Asit yağmurunun oluşumu şu şekilde tanımlanır: "asit yağmuru öncelikle kömür yakıtlı ısı santrali, endüstriyel bacalar ve otomobillerin egzozlarından çıkan sülfür dioksit ve hidrojen oksit gazlarının havanın nemi ile birleşip, etkili asitler haline gelmesidir" (Park, 1987).

İnsan eylemlerinin sonucu olarak ortaya çıkan asit yağmuru endüstrileşmenin doğrudan bir sonucudur. Asit yağmuru kömür ve petrol gibi fosil yakıtların endüstriyel üretimde ve taşıt yakıtı olarak kullanımı sonucu ortaya çıkar. Sülfür ve hidrojen oksit gazları havanın nemi ile birleşerek yeryüzüne ulaştığında bölgenin taş, toprak, su ve bitki örtüsü üzerinde yıkıcı bir etki yapar. Göller, toprak ve ormanlar asit yağmurları tarafından kirletildiğinde göldeki balıklar ölür, toprağın verimliliği düşer, ormanlar kurur, tüm yapılar asit yağmurdan etkilenir. İnsan sağlığı da asit yağmurdan dolayı ve dolaysız olarak etkilenir. Asit yağmurunun yıllık maliyeti milyarlarca doları bulmaktadır.

Ülkemizde kömür ile çalışan Yatağan, Kemerköy, Tunçbilek, Afşin-Elbistan gibi termik santrallerin çevresinde asit yağmurlarından kaynaklanan çok ciddi çevresel ve sağlık sorunları ortaya çıkmış ve bu sorunlar mahkeme kararlarıyla da tespit edilmiştir.

SERA ETKİSİ, KÜRESEL ISINMA, KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Küresel ısınma, atmosferdeki karbon emisyonlarının yarattığı diğer bir çevresel sorundur. Küresel ısınma XX. Yüzyılın son çeyreğinde belirgin hale gelmeye başlamış olan en bilinen, en yaygın ve etkili küresel çevre sorunu olarak kabul edilmektedir. Hatta birçok gözlemciye göre aslında dünyanın en ciddi ve geleceği tehdit eden küresel sorunlarının başında gelmektedir.

Küresel ısınma, birbirini takip eden oldukça karmaşık bir dizi süreç sonucunda oluşmaktadır. Küresel ısınmayı oluşturan süreçler şu şekilde açıklanabilir. İlk fosil yakıtların enerji kaynağı olarak kullanımı sonucunda, karbon mono oksit (CO) ve karbon dioksit (CO₂) başta olmak üzere sera etkisi yaratan gazlarının atmosferde birikmesi sonucunda sera etkisi oluşur. Sera etkisi sonucunda yer kabuğunun ısı genel düzeyi yükselir bunun sonucunda küresel ısınma oluşur. En son olarak da

küresel ısınma sonucunda küresel iklim değişikliği oluşur. Bu sürece daha ayrıntılı olarak bakmak gerekirse; birbirini izleyen bu süreçler şu şekilde açıklanabilir. Öncelikle kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtların enerji kaynağı olarak değişik üretim süreçlerinde kullanılması sonucu açığa çıkan ve sera gazı olarak adlandırılan karbon mono oksit ve karbon dioksit başta olmak üzere karbon türevi gazların atmosferde birikerek sera etkisi yaratması söz konusudur. Sera gazlarının atmosferde yoğunlaşmasıyla, bu gazlar güneşten gelen ve yer kürede toplanan ısı ve ışığın geri yansımalarını önleyerek bir sera etkisi yaratır. Bu sera etkisiyle birlikte yer kürenin ortalama ısı genel düzeyi yükselir ve buna küresel ısınma denir.

Küresel ısınma sonucunda da iklim dengesi bozulmaya, buzullar erimeye iklimler polarize olmaya başlar. Başka bir deyimle, soğuk mevsimler daha soğuk, yağışlı mevsimler daha yağışlı, kurak ve sıcak mevsimler daha kurak ve sıcak geçmeye başlar. Ancak en belirgin değişim ısı genel düzeyinin çok yavaş fakat düzenli olarak yükselmesidir. Buna da küresel ısınma sonucu oluşan küresel iklim değişikliği denir.

Resim 3.1

Küresel ısınma nedeniyle eriyen buzullar, kutup ayılarının yaşam alanlarını daraltmaktadır.

Kaynak:

<http://www.everystockphoto.com/photo.php?imageId=5710331&searchId=61462220d9b260f80693095d6b551525&npos=5>

Küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği sonucu oluşan etkilere kısaca değinilecek olursa, şu temel noktalara vurgu yapmak gerekir. Küresel ısınma sonucu oluşacak en önemli iklimsel değişim buzulların erimesi sonucunda denizler genel seviyesini yükselmesi ve bazı ada devletleri başta olmak üzere dünyada birçok kıyı alanının ve kıyı alanlarında yer alan yerleşim yerlerinin sular altında kalmasıdır.

Aşırı sıcak ve kuraklıktan dolayı ekvator bölgeleri hızla çoraklaşarak çölleşecektir. Amazon ormanlarının da bu gelişmelerden etkilenmesi ve bu ormanların daha hızlı bir şekilde yok olması beklenmektedir. Bu bağlamda birçok bitki türünün yok olması ve endemik türlerin azalması beklenmektedir. Bununla birlikte, gıda üretiminde yetersizlikler, açlıklar, kuraklıklar, su kaynaklarının yetersizliği gibi sorunlar da ortaya çıkacaktır. Hatta su kaynakları oldukça azalacağından, su kaynaklarının ve tarım alanlarının ele geçirilmesine yönelik olarak çatışmalar ve savaşların da ortaya çıkması beklenmektedir.

Küresel ısınmanın etkilerini izlemek ve bu konuda politikalar üretmek amacıyla oluşturulmuş olan, Birleşmiş Milletler Hükümetler Arası İklim Değişikliği Panelinin hazırladığı raporlar ve İngiliz Hükümeti için hazırlanmış olan Stern Raporudur. Bu raporların verilerine göre, küresel ısınmada mevcut eğilimler devam ederse, 2050 yılına kadar küresel ısınmadan 500 milyon kişinin doğrudan ve dolaylı olarak etkileneceği beklenmektedir. Buna göre küresel ısınmanın yukarıda değinilen sonuçlarından doğrudan etkilenen söz konusu toplumların gıda üretimindeki yetersizlikler, kuraklık, su kaynaklarının yetersizliği ve açlık gibi nedenlerden dolayı ya ölümlerle karşı karşıya kalacağı ya da yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalacağı tahmin edilmektedir.

Küresel ısınmaya yol açan iki temel nedenin (ozon tabakasındaki incelme ve karbon emisyonları) oluşum süreci, her iki olgunun küresel düzeydeki ekonomi-politiğini şu şekilde değerlendirmek olasıdır. Klorofloro karbon gazlarının üretimini azaltmak ve ozon tabakasındaki incelmeyi önlemek, karbon emisyonlarının üretimini azaltmaktan daha kolaydır. Birçok bilimsel bulgu, fosil yakıt kullanımının, dolayısıyla karbon emisyonlarının sera etkisi ve küresel ısınmanın en önemli nedeni olduğunu ortaya koymuştur.

Sera etkisi sonucu oluşan küresel ısınma ve küresel iklim değişikliğinin çok önemli bir küresel çevresel sorun olarak kabul edilmeye başlamasıyla birlikte, bu sorunları tartışmak ve olası çözüm yolları bulmak yolundaki çabalar da hız kazanmıştır. Bu amaçla 1997 yılında Japonya'nın Kyoto Kentinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Zirvesi toplanmıştır. Bu zirve sonucunda, sera etkisi yaratan gazların üretimini sınırlandırmak amacına yönelik olarak Kyoto Protokolü kabul edilmiştir. Bu protokol sera etkisi yaratan gazların üretimini sınırlandırmak amacıyla oluşturulmuş olmasına rağmen çok başarılı olduğu söylenemez. Bunun temel nedeni endüstrileşmiş batılı ülkelerin sera gazı üretiminde bir azaltmaya gitmeye yanaşmamalarıdır.

Bununla birlikte sera gazı üretiminin sınırlandırılmasına yönelik girişimler devam etmektedir. Bu bağlamda Kasım 2000'de Hollanda'da gerçekleştirilen Küresel İklim Değişikliği Konferansında sera etkisi yaratan gazların üretiminin azaltılması konusunda sanayileşmiş ülkeler bir anlaşmaya varamamışlardır.

Sera etkisinin azaltılması dolayısıyla sera gazlarının üretiminin azaltılması konusunda Amerika Birleşik Devletlerinin takınacağı tutum büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü en büyük sera gazı üreticisi ülke ABD'dir. Kyoto Protokolü imzalandığına beri ABD sera gazlarının üretiminin sınırlandırılması konusunda daima olumsuz bir tutum sergilemiştir. 2001 yılında yeni Amerikan yönetimi sera etkisi yaratan gazların üretiminde sınırlama getiren Kyoto Protokolüne uymayacağını açıklamıştır. Dünya atmosferine enjekte edilen sera gazlarının yaklaşık % 25'ini ABD üretmektedir; bundan dolayı sera etkisi, küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği riski, ABD'nin sera gazları üretiminde sınırlandırmaya gitmesiyle çok yakından ilgilidir. Başka bir deyimle sera gazları üretiminde ciddi bir azalma ya da sınırlandırma ancak ABD'deki üretimin sınırlandırılması ile mümkün olabilir.

BRICS ülkeleri olarak adlandırılan Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika (BRICS, söz konusu ülkelerin isimlerinin İngilizce yazılışlarının ilk harflerinden oluşan bir kısaltmadır) gibi ülkelerin hızla sanayileşmeleriyle birlikte, bu ülkeler de ciddi ölçüde sera gazı emisyonu yaratan ülkeler arasına girmişlerdir.

2012 yılında dolacak olan Kyoto Protokolü yerine geçecek olan bir uluslararası anlaşma sağlanması için pazarlıkların halen sürmektedir. Bu amaçla gerçekleştirilen uluslararası iklim değişikliği zirveleri en az yılda bir kez olmak üzere devam etmektedir. Bunlardan son ikisi 2009 Kopenhag (Danimarka) Uluslararası İklim Değişikliği Zirvesi ve 2010 Cancun (Meksika) zirvesidir. Her iki zirveden de somut ve etkili sonuçlar doğuracak kararlar çıkmamıştır. Bunun başlıca nedeni ise genel olarak, başta ABD olmak üzere gelişmiş endüstri ülkelerinin karbon emisyonlarının sınırlandırılmasına yanaşmamalarıdır.

Küresel iklim değişikliği sonucu iklimler daha fazla polarize olmakta, giderek kışlar daha soğuk ve yağışlı geçerken, yazlar daha sıcak ve kurak geçmektedir. Bunun sonucu olarak, bir yandan kış ve yağmur mevsiminde dünyanın birçok yerinde sel baskınları oluşmakta ve milyonlarca kişi bu sellerden çok ağır bir şekilde etkilenmektedir. Diğer yandan ise yaz aylarında sıcaklıklar genel düzeyi giderek yükselmekte ve su sıkıntısı, çölleşme, gıda maddeleri üretiminde yetersizlikler ve aşırı sıcaklardan kaynaklanan sağlık sorunları ve hatta ölümler giderek yaygınlaşmaktadır.

Endüstride, konutlarda, ulaşımda ve diğer üretim alanlarında öncelikle sera gazları salınımına yol açan fosil yakıt (kömür, petrol, doğal gaz) kullanımından vazgeçilerek; sera gazı salınımına yol açmayan, fosil yakıtlar dışında güneş, hidrojen, biyo kütle, rüzgar gibi alternatif enerji kaynaklarına yönelmek gerekmektedir.

Dünyadaki toplam sera gazı emisyonunun % 13'ünü tek başına otomobil egsozlarından çıkan gazlar oluşturmaktadır. Ayrıca söz konusu emisyonun % 3,5'i de hava yolu ulaşımından kaynaklanmaktadır.

NÜKLEER RISK

Nükleer risk küresel çevre sorunlarından bir diğerini oluşturmaktadır. Bir çevresel sorun olarak nükleer riskin iki somut görünümü söz konusudur. Bunlardan ilki nükleer teknolojinin silah olarak kullanılması yani nükleer bomba ve nükleer başlıklı füzelerdir.

II. Dünya Savaşındaki kullanımında görüldüğü gibi; nükleer silahlar diğer konvansiyonel silahlardan farklı, olarak sadece kullanıldıkları sırada yarattıkları öldürücü etkinin ötesinde, kullanıldıktan sonra da uzun yıllar etkileri süren çevresel ve insan sağlığı ile ilgili olarak toplumsal felaketlere yol açabilmektedir.

Ancak nükleer teknoloji konusundaki asıl risk bu teknolojinin enerji kaynağı olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtların rezervlerinin sınırlı olmasından ve sanayi ülkelerinin bu kaynaklara çok fazla oranda sahip olamamalarından dolayı; ilkin gelişmiş sanayi ülkeleri, giderek diğer ülkeler de nükleer kaynaklardan elektrik enerjisi üretme yoluna gitmişlerdir.

Nükleer enerjinin diğer enerji kaynaklarına göre görünüşte çevresel açıdan daha az zararlı etkileri olduğu söylenilebilir. Hatta nükleer enerjinin savunucularına göre, nükleer enerji mevcut, bilinen ve yaygın olarak kullanılan enerji kaynaklarının en az zararlı olanı, dolayısıyla en "çevreci" olanıdır. Ancak nükleer enerjinin görünen yönünün arka planına bakıldığında ise, nükleer enerjinin o kadar masum olmadığı, hatta çevre ve toplum sağlığı açısından bakıldığında, mevcut enerji kaynakları

arasında en fazla riskli olanıdır denilebilir. Nükleer enerjinin riski aslında, riskinin hesaplanabilir olmamasından kaynaklanmaktadır ve bu risk aslen herhangi bir nedenden kaynaklanabilecek olan bir nükleer kaza sonucu oluşacak olan nükleer serpinti riski ve nükleer atıkların depolanmasından kaynaklanabilecek olan risklerdir.

Nükleer serpintiye maruz kalanlarda, maruz kaldıkları serpentinin yoğunluğuna bağlı olarak, kanser başta olmak üzere çok ciddi sağlık sorunları ortaya çıkabilmekte, hamile kadınlarda düşük, erken doğumlar, normal olmayan doğumlar, yaşlı ve hastalarda ani ölümler ve çocuklarda çok ciddi sağlık sorunlarına ve gelişim bozukluklarına yol açabilmektedir.

Nükleer santrallerde ilk kurulduğunda nükleer serpinti riski çok daha fazla düzeydeydi ve daha önceleri gerçekleşen çok sayıda nükleer santral kazası sonucunda, çok sayıda nükleer serpinti oluşmuştu. Bu kazaların en bilinen ve etkileri en yaygın olanları, ABD'nin New York Eyaletinde meydana gelen Three Miles Irelad nükleer santral kazası, Rusya'da meydana gelen Çernobil nükleer santral kazası ve en son olarak Japonya'da depremi sonrasında meydana gelen Fukişima nükleer santral kazasıdır.

BIYO-ÇEŞİTLİLİĞİN AZALMASI

Küresel çevre sorunlarından bir diğeri biyo-çeşitliliğin azalmasıdır. Dünyada biyolojik açıdan bakıldığında milyonlarca bitki ve hayvan türü olduğu bilinmektedir. Dünyadaki ekolojik dengeyi de aslında bu biyo-çeşitlilik sağlamaktadır. Bu anlamda dünyada var olan tüm organik ve inorganik maddeler yani canlı ve cansız varlıklar bir araya gelerek dünya ekosistemini oluştururlar (Lovelock, 1991:265). Diğer bölümlerde de bahsedildiği gibi, tüm canlıların eşit varoluş hakkı özellikle derin ekoloji (Naess, 1991:242) akımı tarafından dile getirilmiş olan bir temel bir çevre hakkıdır.

Dünya ekosisteminin varlığını sürdürebilmesi için insan türü ne kadar var olma hakkına sahipse, diğer canlı türleri de o kadar var olma hakkına sahiptir. Ancak özellikle, ayrıntılarına daha önce değinilen sanayi devriminden sonra, yaşamsal açıdan varlıkları hassas konumda olanlar başta olmak üzere, binlerce bitki ve hayvan türü yok olmuş ve yok olmaya devam etmektedir.

Biyo-çeşitliliğin azalması, doğrudan insan eylemlerinin sonucunda ortaya çıkmış olan bir olgudur. Başka bir deyimle, insan türü bir bakıma kendi varlığını ve refahını arttırmak için, diğer canlı türlerini gözden çıkarmış görünmektedir. Ancak diğer canlı türlerinin giderek azalması aslında dünya ekosistemindeki dengeyi yani ekosistemin varoluşunu ve sürdürülebilirliğini tehdit ettiği için, insanoglu diğer canlı türlerinin varoluşunu tehdit etmekle aslında, kendi varoluşunu tehdit etmiş olmaktadır.

Biyo-çeşitliliğin azalması olgusu, bu kitabın birinci bölümünde tartışılan ve William Catton (1982) tarafından "yanlış hedef" olarak dile getirilen durumun en somut görünüşlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

KURAKLIK VE ÇÖLLEŞME

Başta küresel ısınma olmak üzere birçok karmaşık faktörün sonucunda ortaya çıkan kuraklık ve çölleşme geçtiğimiz XX. Yüzyılın ve içinde bulunduğumuz XXI.Yüzyılın en önemli küresel çevre sorunları arasındadır. Afrika kıtası başta olmak üzere dünyanın birçok yöresinde kuraklık ve kuraklık ile bağlantılı olarak çölleşme artmaktadır. Kuraklık öncelikle yağışların azalmasıyla ulaşılabilir su kaynaklarının azalmasını, daha somut olarak içme, kullanma ve sulama suyuna ulaşılabilirliğin zorlaşmasını ifade eder.

Kuraklık ve çölleşme sonucunda ortaya çıkan beslenme yetersizlikleri, açlık ve susuzluk gibi sorunlar, daha önce de değinildiği gibi Afrika ülkeleri başta olmak üzere birçok başka ülke açısından çok ciddi sorunlar haline gelmiştir. Ancak bu sorunlar, sadece doğrudan bu sorunları yaşayan ülkelerin sorunları olmayıp, uzun zamandan beri küresel sorunlar haline gelmiştir.

Batılı ülkelerde aşırı beslenme yüzünden sağlık sorunlarının yaşanması adalet duygusunu zayıflatmakta ve adalet duygusu zayıflayan kitleler ise kolaylıkla terörize olarak kendilerini terör yoluyla ifade etme yoluna gitmektedirler.

AÇLIK VE YOKSULLUK

Yukarıda sayılan birçok çevresel sorunun bir sonucu olarak III. Dünya Ülkeleri denilen ve çoğunlukla Afrika ülkelerinden oluşan ülkelerde açlık ve yoksulluk hızla artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bunun ötesinde III. Dünya Ülkelerinde görülen yoksulluğun asıl nedeni, gelişmiş batı toplumlarının aşırı ve hatta gereksiz tüketime dayalı olan yaşam biçimidir denilebilir (Trainer, 1991:64).

III. Dünya Ülkeleri aslında sınırlı da olsa sahip oldukları başta enerji olmak üzere doğal kaynaklarını batılı ülkelere çok ucuza satarak, bu kaynaklarını kaybetmekte ve böylelikle bir yoksulluk sarmalı içine girmektedirler. İşte bundan dolayı III. Dünya Ülkelerinin yoksulluğunun kaynağında, gelişmiş sanayi ülkelerinin aşırı ve gereksiz tüketime dayalı yaşam biçimi olduğu görülmektedir.

III. Dünya Toplumlarının yoksulluğunun kaynağında, gelişmiş batılı toplumların aşırı ve gereksiz tüketime dayalı yaşam biçimi olduğuna değinildi. Bunu daha iyi anlamak için III. Dünya Toplumlarının yaşam biçimi ve enerji kullanım yapısı ile gelişmiş batılı toplumların günlük yaşam biçimi ve enerji kullanım yapılarını karşılaştırmak gerekir.

Her yıl bir Amerikalı

29 varil akaryakıt karşılığı enerji kullanır,

bu; 27.2.3 milyar yoksul insanın kullandığı ortalama enerjiden 27 kat fazla enerji, 57 en yoksul 80 ülke insanının kullandığı ortalama enerjiden 57 kat fazla enerji, 617 ortalama bir Etiyopyalı'nın kullandığı enerjiden 617 kat fazla enerji demektir.

Ortalama bir Amerikalı'nın kullandığı bu enerji çoğunlukla ve genellikle, günlük yaşamda gereksiz ve aşırı lüks tüketim için harcanır. Bir Amerikalı'nın evinde 50'yi aşan sayıda elektrikli araç gereç bulunur ve aslında bunların birçoğunu kullanmadan da günlük yaşam rahatlıkla sürdürülebilir. Diğer yandan III. Dünya Ülkelerinin birçoğunun evinde aydınlatma için bile elektrik bulunmamaktadır.

Sadece üç dolarlık bir harcama ile Hindistanlı bir ailenin içme suyuna ulaşması mümkünken ve ulaşamazken, Amerika'da yılda sadece çiklet için 800.000.000 dolar harcanmaktadır.

Sadece üç dolarlık bir harcama ile Hindistanlı bir ailenin içme suyuna ulaşması mümkünken ve ulaşamazken, Amerika'da yılda sadece çiklet için 800.000.000 dolar harcanmaktadır.

Tüm III. Dünya toplulukları için, kişi başına T7,5 harcama ile hastalıktan uzak bir yaşama ortamı ve çocuk başına T5 harcama ile 5 temel hastalığa karşı koruna sağlayacak bir aşılama mümkün ve bu gerçekleştirilemez iken; bunu sağlayacak olan 1.6 milyar Amerikan doları, Amerika'da güzellik endüstrisi için bir yılda harcanan paradır. Dolayısıyla III. Dünya yoksulluğunun nedeni büyük ölçüde batılı toplumların aşırı ve gereksiz lüks tüketiminden kaynaklanmaktadır (Trainer, 1991).

Resim 3.4

Dünyadaki kaynakların dengesiz kullanımı açlık ve yoksulluğa neden olmaktadır.

Kaynak:

<http://jonieu.wordpress.com/2010/04/28/hunger/>

Söz konusu ülkeler, kuraklıktan ve temel üretim araçlarına yeterli ölçüde sahip olamamalarından dolayı, buğday gibi en temel tarımsal ürünleri bile yeterince üretememektedirler. Bu ülkeler açısından buğday en temel ve neredeyse tek besin kaynağı olmasından dolayı stratejik bir üründür. Çünkü bu ülkeler, bir yandan yukarıda sayılan nedenlerle buğday ve benzeri temel besin maddelerini yeterince üretemezken, diğer yandan çoğunlukla bu ürünleri satın alacak maddi kaynağa da sahip değildirler.

Çok pahalı olmasından dolayı bu ülkelerin, kömür, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına ulaşmaları oldukça zordur, bundan dolayı orman ürünleri gibi daha basit doğal kaynakların enerji kaynağı olarak kullanımı daha yaygındır. Bu ülkelerde, özellikle konut ve işyerlerinin ısıtılması hatta bazen endüstriyel ısının üretilmesi bile ormanların enerji kaynağı olarak kullanılmasına bağlıdır. Orman ürünlerinin enerji kaynağı olarak kullanılması, orman kaynaklarının hızla yok olmasına yol açmaktadır. Orman gibi temel doğal kaynakların tüketilmek yoluyla yok olması da aslında bu ülkelerin en son doğal kaynaklarını da tüketmelerine ve yoksulluğun adeta bir kısır döngüye dönüşerek süreklileşmesine yol açmaktadır.

XX. Yüzyılın son çeyreğinde, dünyadaki doğal kaynakların 3/4'ü, dünya nüfusunun 1/4'ini oluşturan zengin batılı ülkeler kullanırken; XXI. Yüzyılın ilk on yılında doğal kaynakların kullanımına ilişkin bu dağılım daha da kötüleşmiştir. Artık doğal kaynakların 4/5'ini dünya nüfusunun 1/5'ini oluşturan zengin batılı ülkeler kullanmaktadır.

SONUÇ

Bu ünite de çevresel sorunların endüstri devriminin son aşamasında, özellikle ekonomik sistemin küreselleşmesi ile nasıl küresel bir aşamaya ulaştığına değinildi. Başta sera etkisi sonucu oluşan küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği olmak üzere, dünya XXI. Yüzyılın başlarında çok ciddi küresel çevre sorunları ile karşı karşıyadır. Bu küresel çevre sorunlarının kısa

vadede önlenmesi çok fazla mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte söz konusu küresel çevre sorunları çözümsüz de değildir. Bu sorunların çözümü bu ünite ve kitabın başka ünitelerinde de ayrıntılı olarak tartışıldığı gibi, öncelikle bir toplumsal davranış değişikliğini gerekli ve zorunlu kılmaktadır. Buna göre toplum ve bireyler daha az tüketime, daha az karmaşık ve daha az enerji kullanımı gerektiren bir yaşam biçimine razı olacaklardır. İnsanlar ve toplumlar eninde sonunda böyle bir yaşam biçimine razı olmadıklarında; dünya kutsal kitaplarda tarif edilen türden, gerçekten tam bir “cehenneme” dönüşme riski ile karşı karşıya kalacaktır.

**** Başlıca küresel çevre sorunları, küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği, asit yağmurları, biyo-çeşitliliğin azalması, kuraklık ve çölleşme, açlık ve yoksulluk, ozon tabakasındaki incelmedir.**

**** Ozon tabakasındaki incelmeye, atmosferde kloroflorokarbon gazlarının yoğunlaşması sonucu ozon tabakası incelmeye. Ozon tabakası güneşten gelen ultraviyole ışınları filtre ettiğinden, bunun zararlı etkilerini de önlemektedir. Ozon tabakasında ortaya çıkacak incelmeye ultraviyole ışınlar filtre edilmeden yeryüzüne ulaştığında insan sağlığı üzerinde birçok zararlı etkiler ortaya çıkabilir.**

**** Asit yağmurları, endüstriyel bacalardan çıkan zehirli gazların atmosferde yoğunlaşması ve havanın nemiyle birleşerek yakıcı asite dönüşmesi ve yeryüzüne ulaşmasıdır.**

**** Sera etkisi, endüstriyel bacalardan ve otomobil egzozlarından çıkan karbondioksit ve karbonmonoksit gibi gazların atmosferde birikerek, güneşten gelen ışınların geriye yansımalarını önleyerek adeta bir sera etkisi yaratmasıdır.**

**** Küresel ısınma, sera etkisi sonucu yer kabuğunun genel ısı düzeyinin yükselmesidir.**

**** Küresel iklim değişikliği, küresel ısınma sonucu iklimlerin değişmesi, kışların daha yağışlı ve soğuk, yazların daha kurak ve sıcak geçmesidir.**

**** Küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği sonucunda buzullar erimeye, denizler genel seviyesi yükselmeye, kuraklıklar artmaya, biyo-çeşitlilik azalmaya, kıyı alanları sular altında kalmaya başlar.**

**** Küresel ısınma sonucu oluşan çevresel etkiler sonucunda, kuraklık ve susuzluk artar, besin maddeleri üretiminde azalmalar görülür. Bunların sonucunda açlık ve yoksulluk artar, insanlar yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalırlar.**

**** Kyoto Protokolü ile sera gazları üretimine sınırlandırma getirilmeye çalışılmış, ancak hedeflenen başarı sağlanamamıştır.**

**** Küresel ısınmanın önüne geçilmesi mutlaka sera gazları üretiminin sınırlandırılmasına bağlıdır. Bunu sağlamak için fosil yakıt kullanımı sınırlandırılmalı, alternatif enerji kaynaklarına yönelinmelidir.**

**** Nükleer enerji çevre ve toplum sağlığı açısından son derece risklidir.**

**** Biyo çeşitliliğin azalması, küresel ekosistem açısından son derece riskli bir durum ortaya çıkarabilir.**

**** Susuzluk, kuraklık, açlık, yoksulluk gibi küresel sorunlar; büyük ölçüde küresel ısınma ile ilgili büyük bir ivme kazanmış ve giderek yaygınlaşmaktadır.**

SORULAR

1. Aşağıdakilerden hangisi asit yağmurlarının nedenlerinden biri değildir?

- Endüstriyel bacalardan çıkan gazlar
- Otomobil egzozlarından çıkan gazlar
- Termik sanrallerin bacalarından çıkan gazlar
- Deodorantlardan çıkan gazlar
- Uçaklardan çıkan gazlar

2. Aşağıdakilerden hangisi ozon tabakasındaki incelmeye sonucunda görülen etkilerden biridir?

- Güneş ışığına maruz kalanlarda cilt kanserlerinin görülmesi
- Akciğer kanseri vakalarının artması
- Kalp krizi riskinin artması
- İşitme bozukluklarının artması
- Yürüme ve romatizmal rahatsızlıkların artması

3. Aşağıdakilerden hangisi küresel ısınmanın nedenlerinden biri değildir?

- Isınmada kullanılan kömür

- b. Fosil yakıtların kullanımı
- c. Otomobil egzozlarından çıkan gazlar
- d. Endüstriyel bacalardan çıkan gazlar
- e. Elektrik enerjisi üretiminde güneş enerjisinin kullanımı

4. Aşağıdakilerden hangisi küresel ısınma sonucunda ortaya çıkan etkilerden biri değildir?

- a. Buzulların erimesi
- b. Kuraklığın artması
- c. Çölleşme
- d. Deniz seviyesinin yükselmesi
- e. Balık üretiminin artması

5. Aşağıdakilerden hangisi küresel ısınmanın küresel düzeyde bir toplumsal çevresel sorun olduğu göstermektedir?

- a. Yüzmilyonlarca kişinin açlık ve yoksulluk tehdidi altında kalması.
- b. Buzulların erimesi
- c. Denizlerin yükselmesi
- d. Deniz altındaki resiflerin yok olması
- e. Biyo-çeşitliliğin azalması

6. Aşağıdaki hangisi küresel ısınmayı önleyecek önlemlerden biri olabilir?

- a. Endüstriyel üretimin arttırılması
- b. Yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi
- c. Yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi
- d. Daha fazla otomobil kullanımı
- e. Tatil çıkışlarının sayısının artması

7. Aşağıdakilerde hangisi küresel iklim değişikliğinin sonuçlarından biri değildir?

- a. İklimler polarize olması
- b. Buzulların erimesi
- c. Denizler genel seviyesinin yükselmesi
- d. Deniz dibinde bulunan resiflerin çoğalması
- e. Kuraklıkların artması

8. Aşağıdakilerden hangisi küresel yoksulluğun nedenlerinden biri değildir?

- a. Kuraklıkların artması
- b. Tarımsal üretimin azalması
- c. Doğal kaynakların azalması
- d. Adil gelir dağılımı
- e. Su kaynaklarının azalması

9. Aşağıdakilerden hangisi ozon tabakasındaki incelmeyi nedenlerinden biridir?

- a. Kloroflorokarbon gazlarının atmosferde yoğunlaşması
- b. Oksijenin atmosferde yoğunlaşması
- c. Karbondioksitin atmosferde yoğunlaşması
- d. Metan gazının atmosferde yoğunlaşması
- e. Hidrojen gazının atmosferde yoğunlaşması

10. Biyo-çeşitliliğin korunmasının dünya için kritik derecede önemli olmasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Farklı bitkiler besin kaynağı olduğu için.
- b. Doğal güzelliklerin korunması için.
- c. Tüm dünya ekosisteminin, dolayısıyla doğal dengenin korunması için.
- d. Bitkisel kaynaklı ilaç türlerinin geliştirilmesinde hammadde kaynağı olduğu için.
- e. Endüstriyel üretimde hammadde kaynağı olduğu için.

TÜRKÜN NÜKLEERLE İMTİHANI 2

“Akkuyu’da bir kaza olursa Rusya 700 milyon euro’nun üzerini karşılamayacak” Nükleer santrallerin bütün riski sigorta edilemez çünkü kaza zararının ne olacağını tahmin etmek imkânsız. Tahmin edilebilse bile prim o kadar devasa olur ki hiçbir şirket ödeyemez. Akkuyu için imzalanan anlaşmanın bir maddesinde kaza durumunda Rusya’nın sorumluluğunun 700 milyon euro’yu aşmayacağı belirtiliyor. Bunun üstündeki bütün zararları Türk hükümeti üstlenecek. Dünyada risk en iyi hesaplayan sigorta şirketleridir. Sigorta şirketlerine göre nükleer santraller o kadar risklidir ki sigorta edilmeleri imkânsızdır. Bazılarına göre sadece bu gerçek insanlığın nükleer santrallardan vazgeçmesi için yeterlidir. “Eğer bir teknoloji sigorta

edilemeyecek kadar tehlikeli ise,” diyor bir yorumcu, “onu kullanmak değil çizim masasına geri yollamak gerekir.” Aslında nükleer santrallerin sigorta edilmediği tam doğru değildir. Sigorta şirketleri nükleer santralleri sigorta eder ama belli bir miktara kadar. Ama bu miktar nükleer bir felaketin doğurabileceği zarar yanında yok denecek kadar azdır. Nükleer santrallerin bütün riski sigorta edilemez çünkü kaza zararının ne olacağını tahmin etmek imkânsızdır. Tahmin edilebilse bile prim miktarı o kadar devasa olur ki hiçbir şirket ödeyemez. Öderse ürettiği elektrik satın alınamayacak kadar pahalı olur. Fukuşima dünyaya ders oldu. Bir örnek: Bir araştırmaya göre Almanya’da meydana gelebilecek en kötü senaryo bir nükleer kazanın maliyeti 11 trilyon dolar olacak. Buna karşılık zorunlu reaktör sigortası 3.65 milyar dolardır. “3.65 milyar dolar ile sadece baş sağlığı mektupları için gerekli posta pullarını satın alabilirsiniz,” diyor Şensburg Üniversitesi ekonomistlerinden ve hükümetin çevre danışmanlarından Olav Hohmeyer. Bir kazanın bedelinin ne olabileceği konusunda Fukuşima dünyaya iyi bir ders verecek. Felaket, dev maddi hasar dışında, Japon halkının ruhunda bir yara açtı. Geçen ay ülkenin üretiminde rekor düzeyde bir düşüş meydana geldi. Reaktörlerin radyasyonla zehirlendiği bölgelerin dışın çıkartılan on binlerce insana konut, iş ve yaşam alanı açmak için milyarlar harcamak gerekecek.

Sigortayı Ruslar bulacak Fukuşima Daiçi santralının içinde bulunduğu alanı “yeşil saha” olarak tarif edilen asgari yaşanılacak duruma getirmenin “en az” otuz yıl alacağı söyleniyor. Maliyet ise tahmini 19 milyar dolar. Hükümet Akkuyu santralının sigortası konusunda ne yaptı diye sorarsanız onun bir kısa bir de uzun cevabı var. Kısa cevap “hiç”tir. Uzun cevap ise şudur: Nükleer santral çalıştıran şirketler kaza zararlarından sorumlu değildir. Bu dünyanın her yerinde böyledir. Bazı ülkelerde zorunlu asgari kaza sigortası vardır. Örneğin İsviçre yakında nükleer santraller için zorunlu sigortayı 2 milyar dolara çıkartacak. ABD, Fransa, Almanya gibi büyük sayıda nükleer santrale sahip ülkelerde şirketlere yasalarla sigorta muafiyetleri sağlanmıştır. Bu muafiyetler olmasaydı dünyanın hiçbir yerinde hiçbir şirket nükleer santral yapılmazdı. fiirketler, Japonya’da olduğu gibi, felaket halinde faturayı devlet ödeyeceği için nükleer santrallerle yatırım yapıyor. Ruslar’la geçen sene imzalanan ve Meclis tarafından güle oynaya yasalaştırılan anlaşmaya göre Akkuyu’nun “yatırım ve işletim dönemlerini kapsayan risklerin sigortalanması sorumluluğu Proje Şirketi’ne aittir.” Yani Ruslara. Ama ne asgari bir sigorta miktarı belirtilmiştir, ne de sigortanın hangi ülkede yapılacağı.

Anlaşmanın başka bir maddesinde kaza durumunda Rusya’nın toplam sorumluluğunun 700 milyon euro’yu aşmayacağı belirtiliyor. Bunun üstündeki bütün zararları Türk hükümeti üstlenecek. Bu olmasaydı Ruslar santral yapma işine girmezdi. Birkaç gün önce, Çernobil’i ziyaret ettikten sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-Moon dünya liderlerine şu soruları yöneltti: “(Nükleer enerjinin) risklerini ve maliyetini iyi hesapladık mı? Dünya insanların güven içinde olması için gerekeni yapıyor muyuz?” Aynı soruları bizim de hükümete sormamız gerekir.

Japonya’nın zararı 300 milyar doları bulabilir. Depremden sonra Fukuşima Nükleer Santral’ındaki altı reaktördeki mühendisler, radyasyonun daha fazla yayılmasını engellemek için yoğun çabalarını sürdürüyor. Ancak radyasyon sızıntısı her geçen gün biraz daha kötüye gidiyor. 11 farklı gıda ürünüde güvenlik sınırının ötesinde radyasyon tespit edildiği açıklandı. Felaketin toplam zararının ise 300 milyar dolara yakın olabileceği belirtildi.”

Kaynak: Metin Münir, “Türkün Nükleerle İmtihanı 2” Milliyet Gazetesi, 02 Mayıs 2011.

CEVAPLAR

1. D 2. A 3. E 4. E 5. A 6. C 7. D 8. D 9. A 10. C

ÇEVRE SOSYOLOJİSİ – ÜNİTE 4

Türkiye’de Çevre ve Toplum

GİRİŞ

Bir toplumda çevresel ilişkileri anlayabilmenin en önemli yollarından birisi, bu ilişkilerin toplumsal boyutunu anlayabilmekten geçmektedir. Türkiye’de çevre hareketi içinde çok sayıda dernek, vakıf ve benzeri çok sayıda örgütün varlığından söz edilebilse de, etkin bir çevre hareketinden söz etmek çok fazla mümkün değildir. Bu konudaki başlıca sorun çevre hareketinin yaygın bir kamuoyu desteğine sahip olamamasında yatmaktadır. Toplumsal düzeyde çevresel duyarlılığın çok yaygın olmamasının başlıca nedeni; Türkiye’nin ekonomik açıdan henüz gelişmekte olan bir ülke olmasıyla ilgilidir.

TÜRKİYE’DE ÇEVRE TOPLUM İLİŞKİLERİNİN ANA ÇERÇEVESİ

Türkiye’de çevre ve toplum ilişkileri değerlendirildiğinde; çok yüksek düzeyde bir çevresel duyarlılık söz konusu olmamakla birlikte, bu duyarlılığın gene de azımsanmayacak ölçüde olduğu söylenebilir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri çevresel olgular açısından, gelişmiş ülkelere ayıran temel fark; gelişmiş ülkelerin endüstrileşmeleri aşamasında, çevresel faktörlerin ve çevre olgusunun bugün olduğu kadar önemli faktörler olarak bilinip tanınmamış olmasıdır.

Türkiye’nin çevresel açıdan içinde bulunduğu iklimi somut örneklerle ele almak, çevre toplum ilişkilerini anlamak açısından açıklayıcı olabilir. Bu bağlamda doğal kaynakların enerji kaynağı olarak ve sanayi üretiminde hammadde olarak kullanımı ve

bu süreçte ortaya çıkan çevresel sorunlar ve bu sorunlara karşı gösterilen toplumsal tepkiler yukarıda söz konusu edilen ikilemi açıklayıcı örnekler olabilir. Bu bağlamda bu üniteye ele alınan örneklerden birisi Yatağan Termik Santrali'dir (YTS).

YTS'de gerçekleştirilen elektrik enerjisi üretimi süreci, bu süreçte ortaya çıkan toplumsal etkiler ve bu etkilere karşı gösterilen kamuoyu tepkisi ele alınmıştır. Diğer örnek ise Bergama Altın Madenidir. Madenin işletim ve üretim süreci ve bu süreçte ortaya çıkan toplumsal tepkiler ele alınmıştır. Yatağan Termik Santrali, Muğla iline bağlı Yatağan ilçesinde kurulu ve düşük kalorili kömür ile çalışan bir enerji santralidir. Santralin yarattığı çevresel ve toplumsal sorunlar değerlendirildiğinde yukarıda söz konusu edilen ikilemi görmek mümkündür. Yatağan Termik Santralinin çevresel ve toplumsal etkilerini tespit etmek amacıyla bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Santralin yörenin tarımsal üretimi üzerinde yaptığı yıkıcı etkiler mahkeme kararlarıyla ortaya konmuştur. Buna karşın Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde, hatta Yatağan şehir merkezinde yaşayanlar için bile santralin etkileri dikkate değer ölçüde önemli olarak değerlendirilmemiştir. Yatağan Termik Santrali'nin çevresel ve toplumsal etkilerinin toplumsal olarak algılanışı değerlendirildiğinde, Yatağan'ın köylerinde yaşayanların, Yatağan Termik Santrali çalışanlarına göre daha fazla çevresel duyarlılığa sahip oldukları görülmüştür. Bunun nedeni santral çalışanlarının, santralin yarattığı ekonomik katma değeri, santralin yarattığı çevresel etkilerden daha önemli olarak değerlendirmeleridir. Başka bir deyimle, Yatağan Termik Santrali çalışanları, santralin yarattığı ekonomik katma değer ile yarattığı olumsuz çevresel etkileri değerlendirmek ikilemi ile karşı karşıya kalmışlar; bu ikilem karşısında, tercihlerini santralin yarattığı ekonomik katma değerden yana kullanmışlardır.

Bergama Altın Madeni çevresel açıdan değerlendirildiğinde ise şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bergama'daki altın madeninin kuruluş aşamasında yörede yaşayanlar, madenin kuruluşuna karşı oldukça güçlü bir direniş sergilemişlerdir. Ancak maden çalışmaya başladığında, daha önce direniş sergileyenler bu kez madende çalışmaya başlamış ve madene karşı gösterilen direniş azalarak yok olma noktasına gelmiştir.

Bergama köylüleri için yaşamsal derecede önemlidir ve üretim sürecinden sonra arta kalan siyanürün yörede yaşayanların yaşamları üzerinde derinlemesine etkiler yaratması söz konusudur. Buna karşın, yörede yaşamayan Ankara bürokrasisi için ya da madeni işletecek şirketin yurtdışında yaşayan sahip ve yöneticileri için bu etkiler çok önemli olmayabilir. Bununla birlikte asıl ikilem, Bergama'nın köylerinde yaşayanlar açısından söz konusu olmuştur. Altın madeninin kuruluş aşamasında, madenin kuruluşuna karşı güçlü bir direnç gösteren ve bu alanda örnek bir çevresel direnç ve örgütlenme örneği sergileyen Bergama köylüleri; maden çalışmaya başladıktan sonra, madende iş bulmalarıyla birlikte bu dirençlerinden vazgeçmiş en azından dirençlerini yumuşatmış görünmektedirler.

Bergama Altın Madeni olayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınmış ve mahkeme madenin kapatılması ve yörede yaşayanlara tazminat ödenmesi kararına varmıştır. Bu da yerel gibi görünen bir çevresel sorunun nasıl değişik boyutlarda küresel düzeye yükseldiğinin başka bir göstergesidir.

ÇEVRE KONUSUNDAKİ TOPLUMSAL EĞİLİMLER

Türkiye'de çevreye ilişkin literatüre bakıldığında, çevre olgusunun teknik, teknolojik, mühendislik, biyolojik, ekonomik, yönetsel hatta hukuksal boyutları ile ele alındığı, buna karşın sosyolojik boyutları ile yeterli düzeyde ele alınmadığı görülmektedir.

Çevre konuları mühendislik alanında **çevre mühendisliği** kapsamında değerlendirilmekte ve bu alanda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çevre mühendisliği eğitiminin lisans ve yüksek lisans düzeyinde mühendislik fakültelerinde oldukça yaygın olarak okutulmakta olduğu ve bu alanda oldukça yaygın bilgi ve araştırma birikiminin olduğu görülmektedir. Bunun dışında çevre konusu fen edebiyat fakültelerinin **kimya ve biyoloji bölümlerinde** de özellikle çevre kirliliği bağlamında oldukça yaygın olarak ele alınmaktadır. Bunun dışında **iktisadi idari bilimler fakültelerinin kamu yönetimi bölümlerinde** kentleşme ve çevre sorunları anabilim dalları yer almakta ve bu anabilim dallarında çevre olgusu daha çok kentleşme ve yerel yönetimler bağlamında ele alınmaktadır. Ayrıca çevre konusu, **hukuk fakültelerinde** çevre hukuku, şehir ve bölge planlama bölümlerinde çevre yönetimi ve felsefe bölümlerinde çevre felsefesi adıyla okutulan dersler olarak yer almakta ve bu bağlamda araştırmalar gerçekleştirilmekte, makaleler ve kitaplar yayınlanmaktadır.

Türkiye'de çevre olgusuna toplumsal boyuttan bakan ya da çevrenin toplumsal boyutunu inceleyen çevre sosyolojisi (fen) edebiyat fakültelerinin sosyoloji bölümlerinde ders olarak okutulmakta ve bu alanda araştırmalar yapılmakta, makale ve kitaplar yazılmaktadır.

Türkiye'de çevre olgusunun toplumsal boyutunu farklı düzeylerde ele alan çok sayıda araştırma ve incelemeler yapılmaktadır. Bununla birlikte çevre olgusunun toplumsal boyutunu daha çok yönetim ve kentleşme açısından ele alan ve bu alanın öncülerinden kabul edilebilecek olan Ruşen Keleş ve Can Hamamcı' nın katkılarını vurgulamak gerekmektedir (1997). Ancak çevre toplum ilişkilerini görgül araştırmalar yoluyla inceleyen az sayıda araştırmacı (Özdemir, 1988; Tuna, 2001; Kasapoğlu ve Ecevit, 2002) olmakla birlikte, Türkiye'de çevre toplum ilişkilerini ulusal düzeyde inceleyen belki de **ilk**

araştırma Türkiye’de Çevrecilik: Türkiye’de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler (Tuna, 2006) başlıklı kitap ve bu kitap kapsamında yer alan araştırmadır.

Bu alanda ilk araştırmalardan birisi olarak kabul edilebilecek olan Şevket Özdemir’in araştırması (1988) bölgesel nitelikte bir araştırma olup sadece Ankara, İstanbul ve Zonguldak illerinde gerçekleştirilmiştir. Aytül Kasapoğlu ve Mehmet Ecevit’in araştırması (2002) ise Burdur ilinde gerçekleştirilmiştir. Elinizdeki kitabın yazarı tarafından gerçekleştirilen ilk araştırma olan Yatağan araştırması (Tuna, 2001) ise Muğla ilinin Yatağan ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye genelinde çevreye ilişkin toplumsal eğilimleri araştıran ilk araştırma olan Türkiye çevresel eğilimler araştırması gene bu kitabın yazarı tarafından gerçekleştirilmiş ve yukarıda zikredilen kitapta araştırma sonuçları yayınlanmıştır.

Toplumsal çevresel değerler, çevreciliğin bir bileşeni olarak farklı boyutlarda araştırılmaktadır. Toplumsal çevresel değerler, bireylerin kendilerine soru olarak yöneltilen çevresel konulardaki durumlara ilişkin tutum ya da tavır alışlarını ifade eder. Çevresel durumlar, ekonomik, gelişmeye ilişkin, endüstriyel, bilimsel ya da çevre ile ilgili her hangi bir durum olabilir. Bu bağlamda toplumsal çevresel değerler batı ülkelerinde daha yoğun olarak araştırılırken, batı dışı ülkelerde daha az yoğunlukta araştırılmaktadır. Çevresel toplumsal eğilimlerin incelenmesi bağlamında, çevre toplum ilişkilerini inceleyen iki temel yaklaşımdan söz etmek mümkündür: İnsan merkezli dünya görüşü ve doğa merkezli dünya görüşü.

İnsan merkezli dünya görüşüne göre, insanoğlunun doğanın mutlak hakimi olduğuna ve doğanın insan kullanımı için araçsal bir öneme sahip olduğuna inanılır. Diğer yandan doğa merkezli dünya görüşüne göre, doğa sadece insan kullanımı için araçsal bir öneme sahip değildir; doğa insan kullanımından bağımsız olarak, kendi başına bir varlık alanıdır da. Bu görüşe göre doğal çevre ile toplum arasında karşılıklılık ilkesine dayalı bir ilişki vardır. Genel olarak toplumsal çevresel değerler, farklı toplumlarda, insan merkezlilikten doğa merkezliliğe doğru farklılıklar gösterebilmektedir. İnsan merkezli dünya görüşü daha çok “gelişme”ye ağırlık verirken, doğa merkezli dünya görüşü daha çok doğal çevrenin korunmasına vurgu yapmaktadır (Tuna, 2006).

Türkiye’de çevre toplum ilişkilerini daha temelli olarak anlayabilmek için, Türkiye’de bu olguyu ulusal düzeyde inceleyen Türkiye çevresel değerler araştırmasının verilerine daha ayrıntılı olarak bakmak gerekmektedir (Tuna, 2006). Öncelikle bu araştırmanın temel varsayımı, Türk toplumunun çevresel değerlerinin insan merkezlilik ile çevre merkezlilik arasında bir yerde yer aldığı yönündedir. Türkiye’de çevreye ilişkin toplumsal eğilimler incelendiğinde; toplumsal düzeyde çevresel kaygılar ile ekonomik kaygılar arasında bir ikilemin varlığından söz etmek mümkündür. Araştırma verileri genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcılar çevresel konularda bir duyarlılığa sahip olduklarını ifade etmektedirler. Ancak, çevresel duyarlılığın gerektirdiği sorumluluk söz konusu olduğunda katılımcılar, çevresel konulara ilişkin sorumluluğun kendilerinde değil başkalarında (örneğin devlet, işadamları gibi) olduğu durumlarda son derece duyarlı ve istekli iken; sorumluluğun doğrudan kendilerinde olması gerektiği durumlarda yeterince duyarlı ve istekli görünmemektedirler. Bu durum özellikle Çevre Bakanlığı çalışanları için daha fazla geçerlidir. Bu da göstermektedir ki, Türk toplumu açısından çevresel duyarlılık daha bilgilendirme düzeyinde olup, henüz bilinçlenme ve eylem düzeyinde değildir (Tuna, 2006).

Türk toplumunun çevresel eğilimlerini yapısal olarak analiz edebilmek için bu araştırma kapsamında üç boyutlu çevresel değerler ölçeği geliştirilmiştir. Çevresel değerler ölçeğinin üç boyutu, çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüttür (Cluck ve diğ., 1997; Tuna, 1998; 2006). Daha önceki çevresel değerler araştırmalarından hareketle, bu çalışmada da çevresel değerler kavramının çok boyutlu bir kavram olduğu temel bir varsayım olarak kabul edilmiştir ve çevresel değerler üç boyutlu olarak kavramsallaştırılmıştır: çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüt. Bu boyutlar şu şekilde tanımlanmıştır.

- Çevresel dünya görüşü, çevreciliğin genel ve temel formu olarak tanımlanmıştır. Çevreciliğin bu boyutu yanıtlayıcıların çevre konusundaki genel zihinsel kavramsallaştırmaları ve çevre ile endüstrileşme, kalkınma, bilim ve teknoloji arasındaki ilişkilere ilişkin eğilimlerini ifade eder.
- Çevresel kaygı boyutu, yanıtlayıcıların çevre ile toplum ve çevre ile birey arasındaki ilişkilere ve belirli bazı çevresel sorunlara ilişkin tepkilerini ifade eder.
- Çevresel taahhüt ise yanıtlayıcıların çevresel sorunların çözümüne ilişkin olarak hangi düzeyde taahhütte bulunacaklarına ilişkin soruları kapsamaktadır. Çevresel taahhüt boyutu, daha iyi bir doğal çevrede yaşamak için daha fazla ödemeyi, daha fazla vergi vermeyi ve çevresel nedenlerle yaşam standartlarını düşürme gibi taahhütleri içermektedir.

Yanıtlayıcılar kendilerine yöneltilen çevresel dünya görüşü ile ilgili sorulara - çevresel kaygı ve çevresel taahhüt sorularına verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında - en yüksek düzeyde olumlu yanıtları vermişlerdir. Buna göre çevresel dünya görüşü ile ilgili sorular yanıtlayıcıların çoğunluğu tarafından en yüksek düzeyde desteklenmiştir. Bu sonuç, çevresel dünya görüşü boyutunun çevreciliğin en temel ve yaygın formu olarak değerlendirilebilir.

Yanıtlayıcılar çevresel kaygı ile ilgili sorulara -çevresel dünya görüşü ve çevresel taahhüt sorularına verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında- orta düzeyde olumlu yanıtlar vermişlerdir. Bu sonuç, çevresel kaygı boyutunun çevreciliğin orta düzeydeki formu olarak değerlendirilebilir.

En son olarak, yanıtlayıcıların en azı -çevresel dünya görüşü ve çevresel kaygı ile ilgili sorulara verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında- çevresel taahhüt ile ilgili sorulara yüksek düzeyde olumlu yanıt vermişlerdir. Başka bir deyimle, çevresel taahhüt ile ilgili sorular yanıtlayıcılar tarafından en az düzeyde desteklenmiştir. Bu sonuç, çevresel taahhüt boyutunun çevreciliğin en özellikli ve daha yüksek düzeyde bilgilenme ve bilinçlenme gerektiren formu olduğu ve bundan dolayı en az yaygın ve en az düzeyde desteklendiği şeklinde değerlendirilebilir.

EKONOMİK SEKTÖRLERİN ÇEVRE ALGISI

Türkiye’de endüstriyel sektörler ağırlıklı olarak, demir-çelik, petro-kimya, tekstil, otomotiv ve çimento gibi görece daha düşük teknolojiye dayalı ve çevresel açıdan da kirletici nitelikleri ağırlıklı sektörlerdir. Dolayısıyla çevresel açıdan kirletici niteliği ağırlıklı olan bu sektörlerin çevresel konularda çok fazla duyarlı olmadıkları görülmektedir. Bunun en önemli nedeni toplumsal düzeyde ve yasal ve yönetsel düzeyde çevresel duyarlılığın oldukça düşük olmasıdır. Ekonomik sektörler, özellikle endüstriyel ve madencilik sektörleri üzerinde, çevresel konulara duyarlı olmalarını sağlayacak bir sistem yoktur. Gerek kamuoyu baskısının olmaması ve gerekse çevre korumaya ilişkin yönetsel baskının ve etkili bir düzenleyici ve yönlendirici sistemin olmamasından dolayı bu sektörler çevresel konularda duyarlı olma gereğini duymamaktadırlar. Söz konusu sektörlerin çevresel konularda çok fazla duyarlı olmamalarının bir başka nedeni de küresel düzeydeki yıkıcı rekabet ortamıdır.

TÜRKİYE’DE ÇEVREYE İLİŞKİN YASAL VE YÖNETSEL ÇERÇEVE

Türkiye’de çevreye ilişkin yasal ve yönetsel yapıya bakıldığında, oldukça karmaşık bir yapılanmanın söz konusu olduğu görülür. Anayasanın 56. Maddesinde “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir şekilde yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” denmektedir. Anayasada böyle bir maddenin bulunması çevre ile özel mülkiyet, ticaret ve sanayi özgürlüğü gibi çıkarların çatışması durumunda çevresel değerlerin öne çıkarılmasına olanak sağlar. Anayasada yer alan bu ilkenin ikinci olumlu yanı ise, pozitif hukukta açıkça yer almayan somut bir olayın çözümünde, yargıçlara ve yöneticilere rehberlik görevi yapmasıdır. Anayasa çevre korumasını üç boyutuyla düzenlemektedir: Devletin ödevi, yurttaşların ödevi ve herkesin hakkı (Bedük, 1997: 56).

Anayasa, çevre hakkının açıklıkla tanımlanmış olmasına ve sağlıklı bir çevrede yaşama konusunda devleti ve vatandaşı açıkça görevlendirmiş olmasına rağmen, sağlıklı bir çevrede yaşamak konusunda çok da şanslı olmadığımız söylenebilir. Başka bir deyimle anayasadaki açık hükmün, sadece yazılı bir hüküm olmaktan öteye geçemediğini ve gerçek anlamda yaşama geçirilemediğini ifade etmek mümkündür.

Çevreye ilişkin yönetsel yapıya bakıldığında ise öncelikle çevre yönetiminden sorumlu olan kurumun Çevre ve Orman Bakanlığı olduğu görülmektedir. Bu anlamda Çevre ve Orman Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatından oluştuğu ve merkez teşkilatı içinde birçok genel müdürlüğün olduğu görülmektedir. Ayrıca Çevre ve Orman Bakanlığına bağlı olan ancak diğer genel müdürlüklerden ayrı bir statüde olan ve bundan dolayı kısmen özerk bir yapıda olan, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı vardır.

Çevre ve Orman Bakanlığı, merkez ve taşra teşkilatı ile çevre konusunda kendisine tanınmış olan planlama, denetim, yönetim işlevini yerine getirmeye çalışır. Bu bağlamda Çevre ve Orman Bakanlığının görevleri arasında doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için gerekli tedbirleri almak, planlama ve denetimleri yapmak da vardır. Bununla birlikte özellikle çevresel etkisi olacak her türlü ekonomik girişim için, Çevresel Etki Değerlendirme Genel Müdürlüğü aracılığı ile çevresel etki değerlendirme raporlarının hazırlanması ve ilgili girişimlerin çevreye en az zararı verecek şekilde planlanmasını sağlamaktır.

T.C.
**Çevre ve Orman
Bakanlığı**

**ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK
BAKANLIĞI**

**ORMAN VE SU İŞLERİ
BAKANLIĞI**

Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlıklarının 01.05.2003 tarih ve 4856 sayılı kanun ile birleştirilmesi sonrasında Çevre ve Orman Bakanlığı adını almıştır. 3 Haziran 2011 tarihinde 636 sayılı kanun hükmünde kararname ile Çevre, Orman ve Şehircilik bakanlığı kurulmuş, bu bakanlık 4 Temmuz 2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan kanun hükmünde kararnameler ile ikiye ayrılarak 644 sayılı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 645 sayılı KHK ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı kurulmuştur.

Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlığı, daha önce ayrı iki bakanlık yapısı içinde örgütlenmiş iken; bu iki farklı yapı tek bir çatı altında Çevre ve Orman Bakanlığına dönüşmüştür. Çevre ve Orman Bakanlığı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile birleşerek Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuş bunun yanında Orman, Çevre Bakanlığından ayrılmıştır. Bu aslında iki hatta artık üç farklı yapının birleşmesinden oluşan yeni bir yapı değil, Çevre Bakanlığı'nın Orman Bakanlığı içinde eritilmiş iken, Bayındırlık Bakanlığı da bu sürece dahil olarak, çevrenin artık büyük ölçüde diğer alanların içinde erimesine yol açmıştır. Bu o kadar böyledir ki, Çevre ve Orman Bakanlığı örgütlenmesi içinde, 81 ilde yer alan Çevre ve Orman İl Müdürlerinin çok büyük bir kısmı Orman Bakanlığı kökenlilerden ve özellikle orman mühendislerinden oluşmuştur. Bu, deyim yerindeyse "çevre"nin "orman"ın içinde kaybolmasına yol açmış ve yönetsel yapının, çevresel duyarlılığı açısından hiç de olumlu sonuçlar vermemiştir. Bu kitabın tamamında ortaya konmaya çalışıldığı gibi, çevre olgusu sadece mühendislik bakış açısıyla anlaşılabilir bir olgu olmayıp, mutlaka toplumsal ve ekolojik boyutuyla birlikte ele alınması gereken bir olgudur.

Türkiye'nin çevresel durum ve konumunu uluslararası düzeyde karşılaştırmalı olarak ele almak gerekirse, bu konuda yapılmış olan değişik araştırmalara ve araştırma raporlarına değinmek gerekir. Bu raporlardan birisi Dünya Ekonomik Forumu, Yale ve Columbia Üniversiteleri tarafından hazırlanan Çevresel Performans İndeksidir. Bu indekste yer alan altı kategoriden, oluşan 25 göstergede ülkelerin çevresel performansları değerlendirilmiştir. Türkiye çevresel performans açısından bu raporda ele alınan 149 ülke içinde 72. sırada yer almıştır. 72. sıra aritmetiksel olarak olduğu gibi, çevresel performans açısından da orta düzeyde bir performansı göstermektedir. Diğer bir gösterge ise 235 ülkenin yer aldığı Çevresel Kırılganlık İndeksidir. Bu sıralamada ise Türkiye çevresel açıdan "çok kırılgan" kategorisinde yer almaktadır (Baykan, 2008). "Çevresel kırılganlık" ise, doğal çevresel değerlerin etkili bir şekilde korunması konusunda son derece yetersiz bir durumu ifade etmektedir.

TÜRKİYE'DE ÇEVRE HAREKETİ

1980'lerden 2000'lere Türkiye'de Çevre Hareketinin Görünümü

1980 sonrasında yeşil ya da çevreci hareketler toplumda seslerini duyurmaya ve bir çevresel duyarlılık oluşturmak için kamuoyu oluşturmaya başlamışlardır. 12 Eylül 1980 darbesinin ilk yıllarında tüm demokratik girişimler olumsuz yönde etkilenmiş olsa da, özellikle 80'li yılların ikinci yarısında itibaren tüm demokratik mücadele alanlarında olduğu gibi, çevre hareketinde de tekrar bir yükselişin ortaya çıktığı görülür. Bu dönemde serbest piyasa ekonomisinin yarattığı problemler, yanlış kentleşme ile çevrenin tahrip olmasını gündeme getiren ve çevre ve doğa sevgisi üzerinde duran çeşitli eylemler yapılmıştır. Merkezi ve yerel yönetim çevre konusunda çok fazla duyarlı olmasa da, çevre hareketinin ortaya koyduğu duyarlılığın merkezi yönetim üzerinde kısmen de olsa etkili olduğu ve bu bağlamda çevresel konularla ilgili olarak bir yönetim yapısının oluşturulduğu, ilkin Çevre Müsteşarlığının daha sonra da Çevre Bakanlığının kurulduğu görülmektedir.

Yeşiller Partisi

Yeşiller Partisi tüm dünyada çevreci hareketin en önemli siyasi temsilcilerinden birisi olarak kabul edilir. Ağırlıklı olarak Avrupa'da olmak üzere tüm dünyada Yeşiller adıyla anılan bir çevreci hareketin varlığından söz edilebilir. Bu hareket bazı ülkelerde siyasi parti formunda örgütlendiği gibi, bazı ülkelerde ise sadece bir sivil toplum örgütü şeklinde örgütlenmiştir. Dünyanın birçok ülkesindeki Yeşiller Hareketinden esinlenerek 6 Haziran 1988 tarihinde Türkiye'de ilk kez Yeşiller Partisi kurulmuştur. Kurucuları arasında Celal Ertuğ, İlhan İrem ve Ali Kocatepe gibi isimler vardır, ilk genel başkan Celal Ertuğ

olmuştur. 1991 yılında Celal Ertuğ çevrecilik konusunda yeterince radikal ve etkin bulunmadığı için genel başkanlıktan ayrılmak zorunda kalmış ve yerine Bilge Contepe geçmiştir. Ancak Yeşiller Partisi kamuoyunun ilgisini çekememiş, marjinal parti olarak kalmış ve fiilen dağılmıştır.

Yeşiller Partisi'nin yeniden kurulması girişimleri 2002'de başlamıştır. Partinin kuruluş çalışmalarında 100'den fazla akademisyen, yazar, sanatçı ve gazeteci yer almıştır. Parti örgütlenmesinde, %50 kadın kotası uygulanmasına ve ambleminin "günebakan çiçeği" olmasına karar verilmiştir. Partinin nükleer tehdide, küresel iklim değişikliğine, savaşlara, ayrımcılığa, demokrasi karşıtı müdahalelere, kısıtlanan özgürlüklere karşı bir duruş sergilemesi öngörülmüştür. Bu bağlamda kuruluş çalışmalarını tamamlayan Yeşiller Partisi, 30 Haziran 2008 tarihinde yeniden kurulmuştur. Yeşiller Partisi kendisini, sürdürülebilir yaşam için, ekolojik, paylaşımcı ve çoğulcu bir toplumun kurulması ile ilgili mücadele eden şiddet karşıtı, demokratik bir siyasi parti olarak tanımlamıştır.

Yeşiller Partisinin yaptığı tespitin basit ve yaşamsal olduğu, partinin belgelerinde şu şekilde ifade edilmiştir: "Endüstriyel tüketim toplumu doğayı ve toplumu yıkıma sürüklüyor. Sadece yediğimiz yiyecekler, içtiğimiz su, soluduğumuz hava değil toplumsal yaşam da kirleniyor, tahrip oluyor. Yoksulluk, eşitsizlikler ve ayrımcılık artıyor. Şiddet toplumun her alanında yaygınlaşıyor, kadınlar daha fazla eziliyor, dünyamız yeni bir savaş sarmalına sokuluyor. Yoksulları, çiftçileri, kendine yeten toplulukları yok sayan küreselleşme politikaları tüm ülkelere dayatılıyor. Ekonomik ilişkiler toplumsal yaşamın tek ölçütü haline geliyor, kar uğruna ekosistem, insan ilişkileri ve geleceğimiz ağır bir tehdit altına sokuluyor." Bu bağlamda Yeşiller Partisi'nin temel ilkeleri on başlık altında toplanabilir.

Yeşiller'in Temel İlkeleri

1. Doğaya Uyum: Yeşiller, insanın doğanın ayrılmaz bir parçası ve tüm canlıların içsel değerleri olduğuna inanırlar. Ekolojik dengenin korunmasına önem verdikleri için bu dengenin bozulmasında rol oynayan ekonomik ve sosyal sistemlere, üretim, tüketim ve yaşam biçimlerine ve doğayı yok oluşa götüren insan merkezli politikalara karşı çıkarlar. Tüm bunları da önleyebilmek için ekolojik dengenin korunmasının önemini vurgularlar. Biyolojik çeşitliliğin var olması gerektiğini düşünüp, buna paralel ekoloji eksenli politikaların geliştirilmesi gerektiğini savunurlar.

2. Küresel Mücadele: Yeşiller, kapitalizmin doğayı ve insanı sömürdüğünü, geniş kitleleri yoksullaştırdığını, ekonomik ilişkileri öne çıkararak toplumsal yaşamı ekonomik çıkar temelli bir yapıya dönüştürdüğünü savunmaktadır. Ayrıca kar etme hırsıyla donatılmış olan kapitalist sistemin, ekosistem ve insan ilişkilerini tahrip eden politikalarına, toplumsal dayanışmayı ve sosyal hakları yok ederek, sermayenin sınırsız biçimde küreselleşmesini amaçlayan neoliberalizme karşı, küresel anlamda bir mücadele vermektedirler.

3. Sürdürülebilirlik: Yeşillere göre endüstriyalizm, insanlık tarihinde doğanın insan tarafından sömürülmesi yoluyla ulaşılan en son ve en yıkıcı sistemdir. Yeşiller, bu sistemin, ölçsüz kalkınmacılığın ve küresel ekonomik sistem tarafından dayatılan tüketim toplumunun savurgan, tek tipleştirici, bireyci ve yıkıcı toplum modeline karşı çıkarlar. Onlara göre ideal olanı ise gelecek kuşakların haklarını gözetken, doğayı koruyan, yaşamı sürdürülebilir kılan ve insani ölçülerde işleyen bir ekonomik sistemin geliştirilmesidir. Bu sistem geliştirildiği takdirde daha doğru bir yaşam biçiminin yakalanacağını düşünen yeşiller, bu düşündükleri modele ulaşabilmek için çaba göstermektedirler.

4. Erkek Egemenliğinin Reddi: Yeşillere göre, kadınlar toplumda ikinci sınıf vatandaş yerine konmaktadır. Ayrıca kadınların gerek ekonomik, gerekse sosyal anlamda sömürüldüğü düşünülmektedir. Yeşiller, bu kötü durumların olmaması için kadınların da yanında yer alırlar. Böylece kadınların ürettikleri özgürleştirici politikalara destek verirler. Bunların sadece soyut ilkeler olarak ortaya konmasının yeterli olmadığı, aynı zamanda günlük yaşam pratiklerinde de hayata geçirilmesi gerektiğini savunurlar.

5. Şiddetin Reddi: Yeşiller, hangi nedenle olursa olsun, uygulanmış her türlü şiddeti reddeder. Yaşamın içinde ve politikanın her alanında şiddetsiz yöntemleri hayata geçirmeyi savunur; insan özgürlüğünün ve demokrasinin önündeki en büyük engel olarak gördüğü militarizme karşı sivilleşmeyi, yaşamın ve doğanın baş düşmanı olan ve tümüyle reddedilmedikçe asla yok edilemeyecek olan savaşa karşı koşulsuz barışı ve silahsızlanmayı savunur.

6. Doğrudan Demokrasi: Yeşiller, toplumun doğrudan demokrasi temelinde örgütlenmesi, insanların karar mekanizmalarına doğrudan etki edebilecekleri çeşitli yapıların kurulmasını savunurlar. Yetki ve sorumlulukların ise yerel ve bölgesel düzeyde yoğunlaştırılması fikrini desteklerler. Bunun yanı sıra temsili ve katılımcı demokrasinin de siyasetin tabana yayılmasını sağlayacak, doğrudan demokrasi uygulamalarıyla paralel olarak ve birbirlerini destekleyerek işlemesi gerektiğini savunurlar.

7. Yerellik: Yeşiller, geleneksel siyasal hareketlerin ve partilerin merkezîyetçi, hiyerarşik, erkek egemen, kişileri putlaştıran, liderlik mekanizmalarına dayalı ve katılıma kapalı örgütlenme tarzını reddeder. Yerel yapıları öne çıkaran yatay, merkezîsiz, ağ tipi örgütlenme tarzını, yeşil ilkelere sahip çıkan tüm yurttaşların eşit ve özgür katılımına açık yapılarda, kolektif çalışmaya dayalı bir örgütlenme anlayışını hayata geçirmeyi amaçlar.

8. Adil Paylaşım: Yeşiller, toplumun hem ekonomik hem de cinsiyete, yaşa, kişilerin sahip olduğu diğer kimliklere dayalı eşitlik temelini kurması ve yaşatılması idealine sahip çıkar ve sosyal adaleti savunurlar. Uygulanacak ekonomik ve sosyal politikaların, üretim, yönetim ve yaşam biçimlerinin birey özgürlüğüne ve farklılıklarına zarar vermeyecek şekilde tasarlanması, özgürlükleri geliştirmenin temel amaç olmaktan çıkarılmaması gerektiği savunulur. Gündelik hayatın politik olduğuna inanır ve politikalarını geliştirirken bunu göz önünde tutarlar.

9. Özgür Yaşam: Yeşiller, insanların kontrol altında tutulmasını, bireysel farklılıkların ve özgürlüklerin bastırılmasını ya da ekonomik sömürünün sürdürülmesini sağlamak için kurulan tüm otoriter ve dayatmacı yapılara karşı çıkar. İnsanın, insan ve

doğa üzerindeki baskısına karşı özgürleştirici politikalar geliştirir, insanlığın tarihsel mücadelesinin vazgeçilmez bir ürünü olan insan haklarının tüm unsurlarıyla savunulmasını ve geliştirilmesini amaçlar; insanın diğer türler üzerindeki baskısını reddederek hayvanların özgürleştirilmesi için verilen mücadeleyi destekler ve hayvan haklarını savunur.

10. Çeşitliliğin Korunması: Yeşiller; ırkçılık, milliyetçilik, köktendincilik ve cinsiyetçiliği reddeder; insanların ve halkların kültürel, dinsel, etnik, dilsel, cinsel ve düşünsel farklılıklarını ve çeşitliliğini tanır; bu çeşitliliğin bütünlük içinde korunması ve geliştirilmesi gerektiğini savunur; farklılıkların kendi içinde baskı oluşturu ve ayrıştırıcı yönelim kazanmasına karşı çıkar.

Türkiye Çevre Vakfı (TÇV): Türkiye Çevre Vakfı'nın çalışma alanları; araştırma ve yayın yoluyla kamuoyunun aydınlatılmasıdır. Vakıf bugüne kadar çevre ile ilgili değişik konuları işleyen 185 kitap yayınlamıştır. İlk yıllarda daha çok kamuoyunun aydınlatılması çalışmalarına ağırlık veren vakıf daha sonra çevre hukuku alanının ülkemizde yerleşmesi için çaba harcamıştır. Son yıllarda çevre kavramının toplumda giderek artan oranda kabul edilmeye başlaması ile birlikte TÇV, çevre konusunda daha ayrıntılı ve teknik sayılabilecek konulara ağırlık vermeye başlamıştır. Bu konular arasında, Avrupa Birliği'nin çevre politikaları, Gümrük Birliği'nin çevre açısından getirdiği avantaj ve dezavantajlar, serbest ticaret anlaşmaları, genel olarak gönüllü kuruluşların demokratik sistemdeki işlevleri gibi konular yer almaktadır.

Türkiye Çevre Vakfı; çevre ve ormancılık alanlarında kamu kuruluşları, üniversiteler, basın ve sivil toplum kuruluşlarının etkin görev alması gerektiğini belirtmekte, sivil toplum kuruluşlarının bu konuda kamuoyu oluşturma ve proje hazırlama süreçlerinde etkin roller üstlenmesi gerektiğini düşünmektedir. TÇV; Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliği içindedir. "UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre programı) Türkiye Komitesi", çalışmalarını Türkiye Çevre Vakfı'nın hukukî yapısı içinde sürdürmektedir.

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV): Türkiye Çevre Eğitim Vakfı, (TÜRÇEV) 1993 yılında kurulmuştur. Vakfın merkezi Ankara'da olup Antalya'da ve Muğla'da sorumlu elemanları bulunmaktadır. TÜRÇEV kuruluşundan sonra Avrupa Çevre Eğitim Vakfı (FEEE)'na 1996 yılında üye olmuştur. Akdeniz çanağında turizmde gelişmiş olan ülkelerde yaygınlaşmaya başlayan, sağlıklı yüzme suyu, donanımlı plaj ve iyi bir çevre yönetimi ile çevre bilinçlendirme etkinliklerini ifade eden "Mavi Bayrak" konusunda çalışmalar yürütmektedir.

Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO): Türkiye'de ambalaj atıklarının ekonomik ve düzenli geri kazanımı için sanayi, yerel yönetim ve tüketicilerin katkı ve katılımları ile sürdürülebilir bir geri kazanım sisteminin kurulmasına katkıda bulunmak amacıyla, 1 Kasım 1991'de ülkemizin 14 önde gelen sanayi kuruluşunun girişimleri ile kurulmuş, kar amacı gütmeyen bir vakıftır. ÇEVKO Vakfı, bugüne kadar cam, metal, plastik, kompozit ve kağıt/karton türü ambalaj atıklarının sağlıklı, temiz bir şekilde geri kazanımlarının sağlanması amacıyla, gereken sistemin oluşturulması için çalışmalar gerçekleştirmektedir. 2002 yılında uluslararası "Yeşil Nokta" markasının Türkiye'deki kullanım hakkını elde eden, 2005 yılında yayınlanan "Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" çerçevesinde T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından Yetkilendirilmiş Kuruluş ilan edilmiştir. Kuruluş, faaliyetlerini 2007 yılı Haziran ayında yeni hali ile yürürlüğe giren "Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği"nde belirlenen yükümlülükleri çerçevesinde sürdürmektedir.

ÇEVKO' nun eğitim çalışmaları arasında; 1991-2009 yılları arasında uzman kadrosunun ilköğretim okullarında düzenlediği seminerler sayesinde öğrencilere ulaşarak, geri kazanım bilincinin yaygınlaştırılması, 2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılı'nda pilot uygulama ile Adapazarı'nda başlatılan "Eğiticinin Eğitimi Programı" sırasıyla İzmir, Konya, İstanbul, Antalya, Muğla, Aydın, Manisa, Tekirdağ, Yalova, Ankara, Afyonkarahisar, Mersin, Adana ve Gaziantep illerinde hayata geçmesi öngörülmüştür. Bu illerde gerçekleşen seminerler sayesinde 653 okuldan 1.185 eğitime ulaşılmıştır. Ulaşılan eğitimciler sayesinde 318.287 öğrenciye eğitimcileri tarafından geri kazanım eğitimi verilmesi sağlanmış olup, bu öğrencilerin tamamına yaş gruplarına göre hazırlanmış olan eğitim kitapları teslim edilmiştir.

Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA): TEMA, 11 Eylül 1992 tarihinde, Hayrettin Karaca ve Tekfen Holding kurucu ortaklarından, Nihat Gökyiğit tarafından kurulmuştur. Vakfın hedefi öncelikle kamuoyuna, eğitim kurumlarına, basın yayın organlarına, toprak erozyonunun nedenleri, vahim sonuçları ve ülkemizin çöl olma tehlikesi konusunda bir farkındalık yaratmaktır (Kıyıcı, 2009:188). 75 il, 400 ilçe ve köyde TEMA teşkilatı, 900 ilköğretim okulunda Yavru TEMA teşkilatı, 56 il ve KKTC'de olmak üzere toplam 74 üniversitede Genç TEMA teşkilatı, 34 ilde Mezun TEMA teşkilatı, 405.000 kayıtlı gönüllü sayısına ulaşmıştır. TEMA'nın düzenli olarak yaptığı çalışmaları, Bilimsel Araştırmaları, Yayınları, Kampanyaları, Çevre Problemlerine Doğrudan Müdahalesi, Kırsal Kalkınma Projeleri, Eğitim Çalışmaları ve Hukuk Mücadeleleri olmak üzere yedi farklı grupta değerlendirilmektedir. Yayınları ise, TEMA Yayınları (57 adet yayın) TEMA Çocuk Yayınları (12 adet) TEMA Tübitak Yayınları (7 adet yayın) TEMA İş Bankası Yayınları (4 adet yayın) TEMA Çalıştay Belgeleri şeklindedir. TEMA'nın mütevelli heyetinde birçok bakanlığın müsteşarı ve çok sayıda genel müdür bulunmaktadır.

Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR): ÇEVKOR, 1991 yılında Ege ve Dokuz Eylül Üniversitelerindeki öğretim üyeleri tarafından kurulan bir vakıftır. Vakfın amacı, doğal, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, geliştirilmesi, yaşatılması, çevre kirliliği meydana getirmeyecek sistemlerin teşvik ve geliştirilmesi, toplumun her kesiminde çevre bilincinin artırılması ve bu konuda eğitim çalışmalarının yapılmasıdır. ÇEVKOR'un faaliyetleri; Ekoloji Yaz Okulları, Çevre Eğitimi Kitapları (10 adet),

Bilimsel ve Popüler Dergiler (3 adet), Çevre Gazete ve Bültenleri, Ulusal ve Uluslar arası Sempozyum ve Kongreler, Temizlik, Ağaç Kesimine Son, Her Balkona Bir Kuş Yuvası gibi kampanyalar, Dokümanter TV Dizileri, Ağaçlandırma Çalışmaları, Çevre Başarı Ödülleri, Genç Ekologlar Eğitim Programı, Çevre Araştırma Projeleri, Çevre Sloganları, Çevreci Edebi Eserler gibi konularda çeşitli yarışmalar ve Avrupa Birliği Projeleri şeklindedir.

Deniz Temiz Derneği (TURMEPA): Deniz Temiz Derneği/TURMEPA, ülkemiz kıyı ve denizlerinin korunmasını ulusal bir öncelik haline getirmek ve gelecek nesillere temiz denizlerin kucakladığı yaşanabilir bir Türkiye bırakmak amacıyla 8 Nisan 1994 yılında Rahmi M. Koç'un kurucu başkanlığında, Deniz Ticaret Odası ile birlikte başlatılmış bir sivil toplum hareketidir. Derneğin amacı, 8.333 km'lik kıyı şeridinde bölge koordinatörleriyle, denizleri yaşatmak olarak tanımlanmıştır. Projeleri: Sınırsız Mavi Eğitim Projesi, Geleceğimiz Erimesin, Fethiye Kıyı Deniz İnceleme Merkezi Çalışmaları, Kargo Poşetleri Kutuya, Çocuklar Okula, Uluslar arası Kıyı Temizleme Günü (International Coastal Cleanup). Koruma Çalışmaları için Atık Alım Tekneleri ve Deniz Süpürgesi'dir. Bilinçlendirme ve Farkındalık Yaratma Projeleri kapsamında Afiş Çalışmaları, Acil Mavi Hattı, Temiz Deniz Seminerleri yapılmaktadır. Derneğin 2006 yılı verilerine göre 37500 üyesi bulunurken, yine 2006 verilerine göre yıllık aidat ödeyen üye sayısının 444 olması, sivil toplum örgütlerinin niteliklerini ve toplumsal desteğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunlarını Araştırma Derneği: 1989 Yılında kurulan Dernekte; orman, ziraat, gıda, jeoloji, kimya, makine mühendisleri gibi çeşitli mesleklerden 50'den fazla üye bulunmaktadır. Dernek, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yaygın imza kampanyası; kitap, kitapçık ve poster basımı ve dağıtımı, fotoğraf ve karikatür sergileri, araştırma, geliştirme, doğal yapıyı koruma, erozyonu önleme projeleri dışında doğanın korunması için hukuk mücadelesi vermektedir.

Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği: 22 Ocak 2007'de kurulan derneğin amacı, egemen politikaların doğa üzerindeki baskı ve zorbalığını ortadan kaldırmaktır. İlkesi ise doğa ve çevre sorunlarına hukuksal ve eylemsel mücadelelere girerken, diğer yandan söyleşi, seminer ve doğa yürüyüşleri gibi etkinliklerle, farkındalık yaratan çalışmalar yapmaktır. Doğa sporlarına yönelik eğitim, kamp ve etkinlikler düzenleyerek, insanın doğaya olan yabancılığını aşmasına aracılık etmek şeklinde tanımlanmıştır.

Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV): TÜDAV, ülkemizde deniz bilimleri konusunda araştırmalar yapmak, deniz yaşamını korumak, deniz kültürü ve sevgisini halkımıza, özellikle gelecek kuşaklara taşımak ve korumak amacıyla 1997 yılında kurulmuştur. Vakıf, kuruluşundan bu yana deniz sorunlarıyla ilgili 12 adedi İngilizce 16 adedi Türkçe olmak üzere 28 kitap yayınlamış, gerek Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Programı (UNEP-UNDP) ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşların, gerekse özel sektörlerin desteklediği pek çok araştırma ve koruma projesi yürütmüş ve yürütmektedir. TÜDAV, Karadeniz Çevre Programı (BSERP), Akdeniz Eylem Planı (MAP) ve Birleşmiş Milletler (UN) gözlemcisi sıfatını da almıştır.

Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu (TÜRÇEK): TÜRÇEK, 1972 yılında Türkiye'nin ilk gönüllü çevre kuruluşlarından biri olarak İstanbul'da kurulmuş, çevrenin her türlü (hava, kara, su) kirliliğinin önlenmesi, doğal varlıkların ve yaşama ortamlarının korunması için çalışmalar yapmakta, Türkiye genelinde ağaçlandırma projeleri gerçekleştirmektedir. 2006 yılı verilerine göre 2930 üyesi bulunmakta ve çalışmalarını 50 aktif üye ile yürütmektedir.

Greenpeace (Yeşilbarış): Greenpeace, çevreyi korumak ve barışı desteklemek için faaliyet gösteren bağımsız küresel bir örgüttür. Temel hedefi çevresel yıkımı durdurmaktır. Greenpeace, Avrupa, Amerika, Asya, Afrika ve Pasifik'te toplam 40 ülkede, 28 bölgesel veya ulusal ofisle faaliyet göstermektedir. Bağımsızlığını korumak için Greenpeace hiçbir hükümet veya şirketten bağış kabul etmez. Greenpeace gemisi Türkiye'ye ilk kez 1992 yılında gelmiştir. Greenpeace Türkiye'de şu anda; İklim Değişikliği ve Enerji, Akdeniz'i Koruma ve Nükleersiz Gelecek alanında etkin çalışmalar yürütmektedir. fiu anda Greenpeace'e sürekli maddi destekte bulunan yaklaşık 22 bin destekçisi vardır. 1995 Aralık'ta kurulan Greenpeace Akdeniz, şu an İsrail, Lübnan, Türkiye ve Malta'da aktif olarak şu amaçları güden çalışmalar yürütmektedir:

- Fosil yakıtların tüketimine ve nükleere karşı çıkarak, temiz enerjileri desteklemek
- İklim değişikliğiyle mücadelede yenilenebilir enerji kaynaklarının benimsenmesini sağlamak
- Denizler kampanyası ile Akdeniz'de bir deniz rezervleri ağı oluşturarak türü tehlike altında olan mavi yüzgeçli orkinosları korumak.

Çalışmaları arasında 2000-2010 yılları arasında tehlikeli atık madde taşımış hurda gemilerinin Türkiye'de sökülmesinin engellenmesi, İncirlik'te nükleer bomba depolanmasının protesto edilmesi, çevreyle ilgili çıkarılacak kanun ve yönetmelikte ayrıca imzalanacak uluslar arası antlaşmalarda lobi faaliyetlerinin düzenlenmesi, Türkiye karasularında çıkarılan kimyasalların ilgili ülkelere gönderilmesi, İtalya'nın sebep olduğu Akdeniz'deki çevre skandalının duyurulması yer almaktadır. Ayrıca Nükleer enerji karşıtı eylemleri ile Türkiye'de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL): Doğal ve kültürel mirasın korunması amacıyla 1990 yılında vakıf statüsünde kurulmuş, bir sivil toplum kuruluşudur. ÇEKÜL gönüllülük esasına dayalı sivil girişimlerini, doğa, kültür, eğitim, tanıtım, örgütlenme ana başlıkları altında sürdürmektedir. Projeleri için belediyeler, meslek örgütleri, üniversiteler, kamu kurumları ve özel teşebbüslerle iş birliği yapmaktadır.

Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-World Wildlife Foundation): WWFTürkiye, 1996 yılında Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin öncülüğünde kurulmuş, 2001 yılında ise WWF'nin Türkiye ulusal kuruluşu olarak WWF-Türkiye ünvanını almıştır. WWF-Türkiye çalışmalarını bağışlar ve kurumsal sponsorluklar ile yürüten kâr amacı gütmeyen bağımsız bir vakıftır ve doğa korumada 30 yılı aşkın süredir çok sayıda projeye gerçekleştirmiştir. WWF-Türkiye çalışmalarını "ülkemizin doğasının korunması", "yaşam tarzımızın değişmesi" ve "iklim değişikliğiyle mücadele" olmak üzere üç ana bileşende çalışmalarını yürütmektedir.

Doğa Derneği: 2002 yılında kurulan Doğa derneği'nin merkezi Ankara'dır. Dünya Kuşları Koruma Kurumu'nun (*BirdLife International*) Türkiye ortağıdır. 16 ayı ilde yürütülen çalışmalarla doğal kaynakların korunmasında görev almaktadır. Doğal alanların korunması, Türkiye doğasının korunması için Çevre ve Orman Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) desteğiyle "Doğa Fonu"nun kurulmasını sağlamıştır. Doğa Derneği, doğa eğitim programları gerçekleştirmiş, doğa turizmi çalışmaları yürütmüş, 2005 yılında Birleşmiş Milletler'in "Global Compact" girişimine üye olmuş, 2006 yılında IUCN'in (Dünya Doğayı Koruma Birliği) Türkiye ortağı olmuştur. 2005 yılı verilerine göre 450 kayıtlı üyesi bulunan Doğa Derneği'nin 30'u bulan profesyonel çalışanı yanında 40 binin üzerinde aktif destekçisi bulunmaktadır.

Kuş Araştırmaları Derneği (KAD): Türkiye'nin kuş varlığı ve yaşama ortamlarının korunması için 1998 yılında bir grup kuş gözlemcisi ve araştırmacı tarafından kurulmuştur. Eğitim ve kapasite geliştirme çalışmaları yürüterek toplumda doğa koruma bilincinin gelişmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Korumada öncelikli kuş türleri için eylem planları, önemli yaşam alanları için yönetim planları yapmakta; yapılmasına katkı ve destek vermektedir. Kuşların ve yaşam alanlarının korunması için ulusal koruma politikalarının oluşturulmasına destek vermekte, yasal altyapının güçlendirilmesi için çalışarak, ulusal düzeyde uygulamaları takip ederek yaptığı araştırma ve izleme çalışmalarının sonuçlarını yaymaya çalışmaktadır.

Türkiye Tabiatını Koruma Derneği: 1955 yılında kurulan derneğe, 1963'te "Uluslararası Tabiatı ve Tabiat Kaynaklarını Koruma Birliği" IUCN'LE işbirliği yapması izni verilmiştir. 1970 yılında Avrupa Konseyi Çevre ve Tabiatı Koruma Dokümantasyon ve Haber Merkezi Türkiye Temsilcisi olmuştur. Derneğin amacı; başta step ve dağ ekosistemleri, ormanlar, tarım alanları, toprak ve su kaynakları, çayır ve meralar, denizler, göller, akarsular, sulak alanlar, mağaralar olmak üzere, ülkenin tüm doğal kaynaklarının ve barındırdıkları ekolojik süreç ve döngüler ile biyolojik çeşitliliğin ekosistem bütünlüğü içerisinde sürdürülebilir kalkınma amaçlı olarak korunması ve kullanımı; kent, çevre ve kalite konularında toplumu bilinçlendirmek, kent tabiatını koruma amaçlı eğitim, panel, seminer gibi etkinlikler yapmak ve geziler düzenlemek; engellilerin, çocuk ve gençlerin, kadınların, köylü ve çiftçilerin, kırsal alanda yaşayanların, sanayici, turizmci ve sporcuların çevre ve kültürel değerler konusunda bilinçlendirilmesi, eğitilmesi; yayın, mesleki kurslar, sürekli eğitim merkezleri ve ARGE hizmetlerinin, ilgili konularda girişimcilik ve istihdam faaliyetlerinin yürütülmesi; çevre dostu tarımsal uygulamalar, bitki ıslah çalışmaları, çevre etiketleri ve kırsal kalkınma amaçlı faaliyetlerde bulunulması; insana, hayvana, çevreye karşı şiddetin engellenmesine yönelik projeler ve etkinlikler yürütülmesi; ülkemiz yaşam ortamlarını etkileyen her türlü çevre kirliliğinin önlenmesidir.

Doğa ve Çevreyi Koruma Yaşatma Derneği (DOĞÇEV): 2005 yılında doğal hayatın ve dengenin korunması amacıyla doğayı ve doğadaki her türlü canlıyı korumaya, yaşatmaya çalışmak, bozulma veya yok olma riskini önlemek, doğa ve hayvan sevgisini yaymak ve bu amaçla sosyal, bilimsel, ekonomik ve kültürel alanlarda çalışmalar ve faaliyetler yapmak üzere kurulmuştur.

Sualtı Araştırmaları Derneği Akdeniz Foku Araştırma Grubu (SAD-AFAG): AFAG "Akdeniz fokunu korumak; Akdeniz'i korumaktır!.. " anlayışı ile Akdeniz fokunun ve onun yaşam ortamı olan Akdeniz kıyı ekosisteminin korunması ve araştırılması amacıyla Türkiye'de kurulmuş ilk ve tek ihtisaslaşmış sivil toplum kuruluşudur. Çeşitli kamu kuruluşlarının dışında özel sektör temsilcilerinin desteğiyle deniz canlıların güvenliği, Akdeniz Fokunun yaşam standartlarının iyileştirilmesi konusunda çalışmalar yapmış ve eğitim çalışmalarına önem vermiştir.

SONUÇ

Bu ünite Türkiye'nin çevresel durumu özellikle çevre toplum ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de çevre toplum ilişkileri dört başlık altında değerlendirilmiştir. Öncelikle çevresel süreçlerin toplumsal boyutu ya da çevresel süreçler hakkında toplumun ne düşündüğü çeşitli araştırma verilerinden hareketle anlaşılmasına çalışılmıştır. Daha sonra çevre konusundaki yasal ve yönetsel süreç değerlendirilmeye çalışılmış, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın çevresel süreçler üzerindeki etkisi anlaşılmasına çalışılmıştır. Bunu izleyen süreçte, ekonomik sektörlerin çevresel süreçler üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. En son olarak, Türkiye'deki çevre hareketi ve bu hareketin çevresel süreçler üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak şunu ifade etmek gerekir ki, Türkiye'de çevresel süreçler ve çevresel olgular; toplumsal, yönetsel ve Sektörel düzeyde çok fazla öncelikli konular olarak değerlendirilmemektedir. Bununla ilgili olarak Türkiye'de çevre hareketinin de çok etkili bir hareket haline gelemediği ve toplumsal bir hareket olarak marjinal bir konumdan uzaklaşarak, toplumsallaşmadığını ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda çevresel duyarlılığın çok yüksek düzeyde olmadığı; toplumsal olarak, çevresel duyarlılık ile ekonomik kalkınma eğilimi arasında bir ikilem içinde olduğu ve bu durumda toplumun genellikle ve çoğunlukla ekonomik kalkınma eğilimini çevresel duyarlılığa tercih ettiğini ifade etmek mümkündür.

** Türkiye’de toplumsal düzeyde ve yönetsel düzeyde çevresel duyarlılık çok yüksek düzeyde değildir. Bunun temel nedeni, toplumun ekonomik kalkınma ve refah talebi ile çevresel duyarlılık arasında bir ikilem ile karşı karşıya kalmasıdır. Ancak toplumun bu ikilem karşısında karar vermek durumunda kaldığında, ekonomik kalkınma ve refahtan yana bir eğilim içinde olduğu görülmektedir.

** Yatağan Termik Santrali ve Bergama Altın Madeni çevre toplum ilişkilerini anlamak açısından ilginç örnekler olarak değerlendirilebilir.

** Çevre konusundaki toplumsal eğilimler açısından çevreciliğin üç boyutu olarak çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüt tanımlanmıştır.

** Türkiye’de çevresel süreçlerin kontrolü, planlanması ve yönetiminden Çevre ve Fehirleşme Bakanlığı sorumludur.

** Çevreye etkisi olan büyük ölçekli ekonomik (endüstriyel) faaliyetlerin etkisini tespit etmek amacıyla Çevresel Etki Değerlendirme (CED) raporu hazırlanır. Çevresel etki değerlendirmelerine ilişkin süreçlerin kontrol ve yönetimini, Çevre ve Fehircilik Bakanlığı’na bağlı, Çevresel Etki Değerlendirme Genel Müdürlüğü yapmaktadır.

** Dereler üzerine Hidro Elektrik Santrallerin inşa edilmesi, buralarda yer alan ekosistemlerin bozulmasına yol açmakta ve özellikle tehlikede olan türlerin varlığını sürdürülebilmesi açısından ciddi riskler oluşturmaktadır.

** Yeşiller Partisi, dünyada ve Türkiye’de çevreci hareketin önemli temsilcilerinden birisidir ve çevre konusunda oldukça radikal denilebilecek görüşlere sahiptir.

** Yeşiller Partisi Türkiye’de ilk kez 1988 yılında Celal Ertuğ tarafından kurulmuştur.

** Yeşiller Partisi doğayla uyumlu, eşitlikçi, özgür, demokratik ve sürdürülebilir bir yaşamı savunur.

SORULAR

1. Türkiye’de çevresel konuların toplumsal düzeyde öncelikli olarak değerlendirilmemesinin nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- Türkiye’de çevre sorununun olmaması
- Hava kirliliğinin olmaması
- Ekonomik kaygıların öncelikli olarak değerlendirilmesi.
- Doğal kaynakların sınırsız olması
- Çevrenin kirlenmez olması

2. Çevresel konuların yönetimi ve denetiminden sorumlu bakanlık aşağıdakilerden hangisidir?

- Milli Eğitim Bakanlığı
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
- Turizm Bakanlığı
- Orman Bakanlığı
- Maliye Bakanlığı

3. Türk toplumunun çevresel duyarlılık açısından konumunu aşağıdakilerden hangisi ile ifade edilebilir?

- İleri düzeyde eylemsel çevrecilik.
- Orta düzeyde çevrecilik
- Çevreci değil
- Militan çevrecilik
- Gölge çevrecilik

4. Aşağıdaki çevreci görüşlerden hangisi çevre sorunlarının çözümü konusunda katkıda bulunmakla ilgilidir?

- Çevresel dünya görüşü boyutu
- Çevresel kaygı boyutu
- Çevresel taahhüt boyutu
- Çevrecilik
- Militan çevrecilik

5. Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirmeyi gerçekleştirmekle görevli olan kurum aşağıdakilerden hangisidir?

- Çevre Bakanlığı
- Başbakanlık
- Çevre ve Orman Bakanlığı
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
- Bayındırlık Bakanlığı

6. TURMEPA'nın açılımı aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Turizm Pazarlama Derneği.
- b. Türkiye Meclisi Partisi
- c. Deniz Temiz Derneği
- d. Turistik Merkezleri Araştırma Enstitüsü
- e. Turizm ve Çevre Araştırmaları Derneği

7. Aşağıdakilerden hangisi Yeşiller Partisinin temel ilkelerinden biri değildir?

- a. Kalkınma ve gelişme
- b. Cinsiyet eşitliği
- c. Sürdürülebilir kalkınma
- d. Özgürlük ve eşitlik
- e. Doğrudan demokrasi

8. Aşağıdakilerden hangisi doğa merkezli çevreciliğin temel ilkelerinden biridir?

- a. Doğaya egemen olma.
- b. Gelişmenin sınırsız olduğu ilkesi.
- c. Doğal kaynakların tükenmez olduğu ilkesi.
- d. Ekonomik refahın arttırılması ilkesi.
- e. Doğa ile toplum arasında karşılıklı ilkesine dayalı bir ilişki.

9. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı'nın (ÇEKÜL) amaçlarını en iyi tanımlayan ifade aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Ekonomik ve kalkınma ve refahın sağlanmasına katkıda bulunmak.
- b. Çevresel değerlerin korunmasını sağlamak.
- c. Doğal değerlerin korunmasını sağlamak.
- d. Doğal ve kültürel değerlerin korunmasını sağlamak.
- e. Kültürel değerlerin korunmasını sağlamak.

10. Çevre konusundaki "sivil toplum örgütleri"nin ayırıcı ve belirgin özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Çevre konusunda farkındalık yaratması.
- b. Ekonomik büyümenin sağlanmasına katkıda bulunması.
- c. Ekonomik kalkınma ve refahın sağlanmasına katkıda bulunması.
- d. Çevresel değerlerin korunmasını sağlaması.
- e. Görece bağımsız ve özgür olması.

1. C 2. B 3. B 4. C 5. D 6. C 7. A 8. E 9. D 10. E